

**MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
INSTITUTUL DE ISTORIE**

Cu titlu de manuscris
C.Z.U: 94(478:438),,17':33(043,3)

ARAPU VALENTIN

**RELAȚIILE COMERCIALE DINTRE MOLDOVA
ȘI POLONIA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI
AL XVIII-LEA**

611.02 - ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Rezumatul tezei de doctor în istorie

CHIȘINĂU 2019

Teza a fost elaborată în cadrul Secției Istorie Modernă, Institutului de Istorie, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării

Conducător științific:

COCĂRLĂ PAVEL, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova

Consultant științific:

TOMULEȚ VALENTIN, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova

Referenți oficiali:

1. **DRAGNEV DEMIR**, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, membru corespondent al AȘM, Institutul de Istorie MEEC.
2. **EMELCIUC ANDREI**, doctor în istorie, cercetător științific superior, Institutul de Istorie, MECC.

Componența Consiliului științific specializat:

1. **EȘANU ANDREI**, doctor habilitat în istorie, profesor cercetător, membru titular al AȘM, Institutul de Istorie, MECC, membru de onoare al Academiei Române – *președinte*;
2. **MISCHEVCA VLADIMIR**, doctor în istorie, conferențiar cercetător, Institutul de Istorie, MECC – *secretar*;
3. **CHICUȘ NICOLAE**, doctor în istorie, profesor universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău;
4. **CONSTANTINOV VALENTIN**, doctor în istorie, conferențiar cercetător, Institutul de Istorie, MECC;
5. **GUMENĂI ION**, doctor habilitat în istorie, cercetător științific principal, Institutul de Istorie, MEEC.

Susținerea va avea loc la 20 septembrie 2019, ora 15.00, în sala de conferințe a Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală (str. Mihail Kogălniceanu nr. 82, mun. Chișinău, Republica Moldova), în ședința Consiliului științific specializat D 15.611.02-02 din cadrul Institutului de Istorie, MECC (or. Chișinău, str. „31 august 1989”, nr. 82, MD-2012, Republica Moldova).

Teza de doctorat și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Națională a Republicii Moldova și pe pagina web a Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare.

Rezumatul a fost expediat la 24 iulie 2019

Secretar științific al Consiliului științific specializat:

MISCHEVCA VLADIMIR, doctor în istorie, conferențiar cercetător / _____

Conducător științific:

COCĂRLĂ PAVEL, doctor habilitat în istorie, profesor universitar / _____

Consultant științific:

TOMULEȚ VALENTIN, doctor habilitat în istorie, profesor universitar / _____

Autor:

ARAPU VALENTIN / _____

©Arapu Valentin, 2019

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța problemei abordate: Schimbările care au intervenit în viața economică, socială, politică și culturală a Moldovei și a Poloniei pe parcursul sec. al XVIII-lea prezintă un interes științific deosebit, deoarece cunoașterea lor ne permite să elucidăm principalele probleme care au determinat particularitățile trecerii de la medieval la modern în țările din spațiul central și sud-est european. Cercetarea parcursului istoric al ambelor țări, aflate în perioade diferite sub dominații străine, permite o abordare adecvată a problemelor majore ce vizează relațiile sociale, economice și politice dintre țările nominalizate. Evidențierea similitudinilor și deosebirilor în procesul de dezvoltare a Moldovei și a Poloniei în perioada enunțată în teză are la bază convingerea că progresul economic este determinant în cadrul dezvoltării societății în ansamblu, iar analiza raporturilor economice dintre state permite o reflectare adecvată a trăsăturilor generale și particulare în domeniul abordat.

Problema relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea cuprinde multiple aspecte ale raporturilor economice bilaterale: transformările de ordin social și economic, tendințele de modernizare din ambele state, geneza elementelor cu caracter modern timpuriu, specializarea produselor și mărfurilor comercializate, corelația dintre import și export, statutul juridic al Moldovei și al Poloniei în context internațional, contribuția negustorilor pământeni și a celor alogeni la dezvoltarea comerțului moldo-polon, politica vamală, litigiile comerciale, specificul și diversitatea sistemelor monetare, impactul conflictelor militare și al calamităților naturale asupra schimburilor bilaterale de mărfuri și produse.

Într-un aspect mai larg, problema ce vizează relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea se încadrează în contextul relațiilor economice dintre „Orient” și Europa Centrală. Ținem să subliniem că noțiunea de „Orient”, în sensul ce i se atribuia în sec. al XVIII-lea, desemna teritoriile Europei de Sud-Est, aflate sub dominația otomană. Moldova și Polonia se aflau la intersecția unor artere comerciale importante care legau piețele europene cu cele orientale.

Relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea moșteneau caracterul tradițional al epocii medievale, dar în același timp căpătau forme caracteristice perioadei moderne timpurii.

Imperativele epocii noastre, marcate de promovarea în societate a valorilor generale ale umanității, deschid posibilități mai vaste în fața cercetătorului, prioritare fiind abordările științifice, obiective și echidistante. În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea devin tot mai vizibile multiple similitudini în parcursul istoric al Moldovei și al Poloniei: dacă în sec. XV-XVII Polonia tindea să stabilească o supremație asupra Moldovei, atunci în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea ambele state s-au pomenit în fața unor pericole eminamente de decimare teritorială din partea marilor puteri; pericolul extern a creat premise de apropiere a intereselor politice, determinată devenind politica de bună vecinătate; într-o măsură mai mare sau mai mică, elitele sociale devin conștiente de necesitatea modernizării societății în ansamblu, acceptând

în acest sens idei, concepții și modele europene; economia Moldovei și cea a Poloniei erau complementare, creând astfel condiții pentru o colaborare reciproc avantajoasă.

Relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea constituie un subiect important de cercetare prin prisma raporturilor moldo-polone la etapa contemporană, prin prisma valorificării experienței trecutului, în special în domeniul relațiilor comerciale moldo-polone. Republica Moldova a stabilit relații diplomatice cu Polonia la 21 august 1992, actualmente colaborarea moldo-polonă fiind diversificată în plan economic, politic, social și cultural. La etapa actuală, relațiile comerciale moldo-polone se încadrează în aspirațiile Republicii Moldova de integrare în spațiul economic european, Polonia dovedindu-se a fi un partener de încredere și un susținător consecvent al politicii pro-europene, inclusiv prin valorificarea experienței acumulate în acest sens. Raportarea la situația existentă în domeniul relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea reprezintă o aplicare practică a cunoștințelor și a experienței acumulate în trecut cu scopul de a facilita transformările actuale și de a le amplifica pe viitor.

Investigarea problemei privind relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea include ca subiecte atât politica promovată de autoritatea statului, cât și măsurile întreprinse de către categoriile sociale interesate de modernizarea domeniilor economic și social. Necesitatea cercetării problemei enunțate este determinată și de faptul că procesele generale de dezvoltare a economiei și a vieții sociale în ambele state pot fi comparate cu transformările realizate în alte țări europene, ceea ce, în viziunea noastră, este important prin prisma încadrării realizărilor naționale în dezvoltarea comerțului în contextul performanțelor economiei-univers occidentale.

O pondere importantă în cercetarea problemei enunțate revine componentelor care au fost cercetate doar parțial sau fragmentar, dintre care invocăm următoarele: modernizarea economiei și a vieții sociale în Țara Moldovei și în Polonia; promovarea politicilor protecționiste în economie și comerț; oportunitățile și dezavantajele „haosului monetar”; impactul comerțului de contrabandă asupra raporturilor economice moldo-polone; corelația numerică dintre negustorii pământeni și cei alogeni. În opinia noastră, examinarea acestor aspecte ale problemei, întreprinsă în teza de doctorat, ne va permite să reevaluăm unele concepții interpretate unilateral și tendențios în istoriografia postbelică, în special în cea de sorginte sovietică.

Scopul și obiectivele tezei: Având în vedere complexitatea problemei în cauză, gradul, dar mai ales modul în care ea este tratată în literatura istorică, *scopul* pe care ni l-am propus constă în cercetarea relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea.

Realizarea scopului preconizat determină soluționarea următoarelor **obiective:**

- fundamentarea principiilor, determinarea esenței și a obiectivelor de bază ale problemei privind relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea;
- elucidarea gradului de abordare a acestei probleme în istoriografie și în sursele istorice;

- evidențierea trăsăturilor generale și a deosebirilor în dezvoltarea politică, socială și economică a Moldovei și a Poloniei în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea ca premise ale evoluției relațiilor comerciale moldo-polone din perioada respectivă;
- cercetarea în complexitate a relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea;
- elucidarea cadrului juridic al raporturilor economice moldo-polone;
- identificarea drumurilor, itinerariilor comerciale și a vămilor;
- cercetarea componentelor importurilor și exporturilor pe categorii de produse și mărfuri;
- reflectarea litigiilor în cadrul raporturilor economice moldo-polone;
- generalizarea rolului negustorilor în extinderea relațiilor comerciale moldo-polone în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea;
- analiza organizării interne și a rolului negustorilor pământeni în comerțul moldo-polon;
- determinarea rolului comunității armenilor în comerțul moldo-polon;
- elucidarea rolului și a ponderii negustorilor evrei în raporturile economice moldo-polone;
- stabilirea locului relațiilor comerciale moldo-polone în comerțul exterior al Moldovei și al Poloniei, precum și în contextul general al economiei-univers otomane și al economiei-univers occidentale.

Supportul metodologic și teoretico-științific al lucrării îl formează principiile și concepțiile științifice contemporane privind legitățile de dezvoltare a societății umane. În cercetarea și analiza faptelor, proceselor, fenomenelor istorice am reieșit din considerentul că sarcina primordială a istoricului constă în analiza evenimentelor din trecutul îndepărtat sau mai apropiat cronologic de noi prin prisma valorilor generale ale umanității, teleportate în spațiu și timp. Aceasta ne oferă posibilitatea de a pătrunde în spiritul epocii, de a percepe temeinic trăsăturile ei, inclusiv pe dimensiuni axate pe diferite laturi ale dezvoltării societății.

Reușita realizării obiectivelor propuse în teză este condiționată nu doar de sursele istorice investigate, diversitatea documentelor inedite și publicate, dar și de modul de interpretare, de analiza lor critică. Depistarea și culegerea informațiilor din documentele epocii cu racordarea lor la noile interpretări și viziuni istoriografice prezintă una dintre prioritățile cercetărilor noastre întreprinse în lucrare.

La elaborarea temei ne-am condus de **următoarele principii**: principiul obiectivității; principiul istorico-cronologic; principiul abordării dialectice; principiul umanismului; principiul abordării sistemice; principiul determinismului geografic; principiul cercetării sincronice.

Obiectivele propuse au fost realizate prin aplicarea metodei retrospective, a analizei și sintezei, a inducției și deducției, prin elucidarea comparativ-istorică.

Cadrul cronologic: Limitele cronologice ale problemei abordate cuprind perioada anilor 1749-1795. Limita cronologică inferioară o constituie anul 1749, când au fost finalizate un șir de reforme sociale, economice și instituționale, promovate de domnul Constantin Mavrocordat, ultima fiind reforma de desființare a veciniei.

Promovarea acestor reforme a modificat relațiile sociale, pregătind condițiile necesare pentru aplicarea practicilor economice de natură să modernizeze societatea Țării Moldovei.

În această perioadă în Polonia o parte din gospodăriile țărănești au fost trecute la forma cenzitară de însușire a plusprodusului, ceea ce a condus în mod direct la intensificarea legăturilor cu piața. În ambele state în unele ramuri ale economiei se desfășurau procese de acumulare inițială a capitalului.

Limita cronologică superioară marchează dispariția de pe arena politică a Europei a statului polonez în urma celei de-a treia împărțiri teritoriale (1795). Prăbușirea statului polonez nu a însemnat și dispariția momentană a comerțului polonez: mulți dintre negustorii țării și-au continuat cu succes activitatea, acceptând statutul de sudiiți.

Cadrul geografic: Abordarea problemei enunțate prezintă un grad sporit de dificultate în ceea ce privește identificarea cadrului geografic adecvat, deoarece atât Moldova, cât și Polonia au fost supuse agresiunilor externe în urma cărora au pierdut teritorii importante. Astfel, cadrul geografic investigat cuprinde teritoriul Moldovei (inclusiv cu Bucovina între anii 1775 și 1795) și întregul spațiu polonez din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea. În virtutea unor circumstanțe moștenite din epoca medievală, devine evidentă distincția dintre Polonia propriu-zisă ca unitate etnică și statul polonez care pe parcursul mai multor secole a cuprins în hotarele sale teritorii populate de alte etnii. În cazul nostru vom opera cu teritoriile statelor Țara Moldovei și Polonia existente la mijlocul sec. al XVIII-lea. Piața națională poloneză se constituise înainte de împărțirile teritoriale ale statului. În mentalitatea oamenilor epocii se afirmase deja perceperea că teritoriile, indiferent de faptul chiar dacă erau populate de etnici bieloruși, lituanieni sau ucraineni, sunt teritorii ale statului polonez.

Metodologia cercetării științifice: În funcție de sarcinile concrete ale cercetării diverselor aspecte ale problemei abordate, în teză am aplicat principiul istorismului, în conformitate cu care orice fenomen istoric are dimensiuni definitorii în plan temporal și spațial, evenimentele și faptele istorice fiind tratate în mod dialectic. Totodată, am aplicat diverse metode, printre care: comparativă, deductivă, inductivă, retrospectivă, descriptivă, cronologică, teritorial-geografică, problematică, cantitativă. În același timp, ne-am bazat pe principiul veridicității, autenticității și obiectivității surselor istorice, aplicând față de fiecare tip și gen de izvoare istorice metoda critică și analiza în complex.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor: Noutatea științifică a rezultatelor este determinată de scopurile și sarcinile pe care ni le-am propus să le realizăm în teză. Ea rezidă în elucidarea problemei privind relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea – subiect insuficient abordat în istoriografie. În teză este pusă în discuție și, în fond, rezolvată la nivelul științei istorice contemporane, problema privind relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, perioadă dificilă pentru ambele state, marcată profund de vicisitudinile de ordin politic și militar. Originalitatea tezei constă în faptul că reprezintă un demers multidimensional, interdisciplinar și pluridisciplinar în studierea detaliată a relațiilor comerciale moldo-polone în perioada enunțată. Faptul

că problema investigată este abordată în complexitate, sub diverse aspecte – de ordin economic, politic, social și etnic – atribuie un plus de noutate investigației. Ea este potențată și de abordările interdisciplinare și pluridisciplinare, fiind relevante investigațiile bazate pe informațiile din domeniile istoriei propriu-zise, geistoriei, economiei, demografiei, numismaticii, diplomației, dreptului internațional, climatologiei istorice. La fel, pentru cercetarea obiectivelor stabilite au fost depistate și introduse în circuitul științific documente inedite din Arhivele Naționale ale României, Filiala din Iași, care reflectă aspecte importante ale relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea.

Problema științifică soluționată constă în cercetarea în complexitate a problemei privind relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, fiind analizată dezvoltarea social-economică a Moldovei și Poloniei în contextul evoluției comerțului, relațiile comerciale moldo-polone (cadrul juridic; căile de comunicație; importurile și exporturile; litigiile comerciale) și rolul negustorilor moldoveni, armeni și evrei în extinderea comerțului bilateral.

Importanța teoretică a tezei rezidă în abordarea multidimensională a problemei privind relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea. Aplicând metodologia investigațiilor istorice, am cooptat totodată metode și principii din domenii conexe istoriei: economie, diplomație, numismatică, etnologie, geografie istorică, demografie, epidemiologie.

Valoarea aplicativă a lucrării. Materialul, informațiile și concluziile prezentate în teza de doctorat pot servi în mod practic la elaborarea unor cursuri universitare, cursuri și seminare speciale axate atât pe tema raporturilor moldo-polone în general, cât și pe problema relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea. Menționăm și importanța reflectării trăsăturilor specifice și generale în evoluția politică, economică și socială a Moldovei și a Poloniei în perioada dată. De asemenea, considerăm că materialul analizat va fi de real folos tinerilor cercetători la elaborarea tezelor de licență, masterat și doctorat, precum și a lucrărilor de sinteză axate pe problema relațiilor economice în special, dar și a celor având ca subiect istoria modernă a Moldovei și a Poloniei în general.

Aprobarea rezultatelor științifice: Teza a fost discutată în ședința Secției de Istorie Modernă din cadrul Institutului de Istorie, MECC, și în ședința Seminarului științific de profil 611.02 – Istoria Românilor (pe perioade) din cadrul aceleiași instituții. Principalele aspecte din lucrare au fost analizate și precizate sub formă de comunicări în cadrul a 30 de foruri științifice naționale și internaționale.

Publicații la tema tezei. Aspectele principale ale investigației și-au găsit reflectare în 33 de articole și rezumate, inclusiv: 7 în reviste de categoria B; 3 în reviste aflate în proces de acreditare; 9 în culegeri de articole; 14 în materialele conferințelor naționale și internaționale.

Volumul și structura tezei: Lucrarea este alcătuită din Introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, ce însumează 171 pagini de text de bază, bibliografie care conține 572 de titluri și Anexă (14 tabele).

Cuvintele-cheie: Moldova, Polonia, relații comerciale, raporturi economice, comerț, negustori, mărfuri, import, export, căi de comunicație terestre, vămi.

CONȚINUTUL TEZEI

În *Introducere* este definită actualitatea și importanța temei investigate, este determinat scopul și obiectivele tezei, descrisă metodologia cercetării, noutatea științifică și valoarea teoretică-aplicativă a lucrării.

1. REPERE ISTORIOGRAFICE ȘI SURSE ISTORICE ÎN PROBLEMA RELAȚIILOR COMERCIALE DINTRE MOLDOVA ȘI POLONIA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA

1.1. Dimensiunea istoriografică privind relațiile comerciale moldo-polone

Analiza istoriografiei problemei privind relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea este realizată conform succesiunii cronologice, îmbinată cu principiile tematic, conceptual, teritorial-geografic.

În epoca modernă, demersul istoriografic în problema relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea a fost marcat de conceptele curentului romantic, pozitivist prin Școala metodică și începuturile Școlii critice. În istoriografia română, reprezentantul curentului romantic B.P. Hașdeu, prin prisma analizei activităților economice practicate de către armenii din Moldova, inclusiv a comerțului cu Polonia, a scos în evidență contribuția acestei comunități etnice la dezvoltarea principatului [19, p. 3]. P.S. Aurelianu a elucidat importurile și exporturile principatului, prețurile la produse și mărfuri, localizarea vămilei, rolul negustorilor antrenați în această activitate [3]. V.A. Urechia a oglindit circumstanțele politice și militare în care derulau raporturile moldo-polone în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea [32]. A.D. Xenopol a abordat în mod tangențial unele aspecte ale problemei cercetate în teza noastră, inclusiv: impactul regimului fanariot asupra raporturilor moldo-polone; influența nefastă a războaielor ruso-turce asupra economiei Moldovei; elemente de noutate în economia și viața socială a principatelor române. În afara cercetării au rămas însă mai multe probleme, inclusiv: rolul negustorilor în procesul de extindere a comerțului moldo-polon; diversitatea și circulația banilor; litigiile comerciale dintre Moldova și Polonia etc. [33].

În istoriografia poloneză o contribuție semnificativă la cercetarea problemei relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea a fost adusă de către T. Czacki care a prezentat comerțul Moldovei cu Polonia drept o parte componentă a relațiilor comerciale dintre Imperiul Otoman și Republica Nobiliară, invocând importanța tratatelor încheiate între părți, planurile ambițioase ale autorităților polone de navigabilizare pe scară largă a Nistrului, importanța pentru economia Poloniei a importului sării din Moldova [14, p. 327-351].

Demersurile istoriografice din prima jumătate a sec. XX au fost axate pe abordările metodologice ale „Școlii critice”, a cărei nouă paradigmă istoriografică s-a manifestat prin raționalismul cunoașterii istorice, punându-se accentele necesare pe metodă, pe cercetarea surselor și pe dezvoltarea disciplinelor istorice auxiliare. În

aceeași perioadă, „Școala de la Annales” a pus accentele pe activități economice, organizații sociale, psihologie colectivă, aplicarea unei durate lungi în cercetările istorice. N. Iorga a analizat multiple aspecte ale temei, inclusiv: principalele articole de import și export; importanța punctelor vamale; contribuția domniei la dezvoltarea comerțului; căile comerciale terestre și fluviale; rolul negustorilor pământeni și alojeni: armeni, evrei, ruteni, poloni [21].

În spiritul „Școlii critice” au văzut lumina tiparului lucrările lui I.N. Angelescu [1], J.D. Condurachi [9], N.A. Bogdan [4], G. Zane [34]. Autorii nominalizați au cercetat subiecte tangențiale ale relațiilor comerciale moldo-polone, inclusiv: evoluția economiei Moldovei; exporturile și importurile de mărfuri; rolul negustorilor armeni și evrei; statutul juridic al suditorilor.

Dintre puținele lucrări, axate nemijlocit pe problema raporturilor economice moldo-polone în perioada enunțată, evidențiem în mod special studiile cercetătorilor Gh. Duzinchevici și V. Mihordea. Gh. Duzinchevici a investigat, în ansamblu, relațiile româno-polone din epoca modernă, referindu-se în special la raporturile economice bilaterale, principalele produse și mărfuri de schimb, litigiile comerciale, la rolul negustorilor și la apartenența lor etnică [13]. V. Mihordea a cercetat, în baza documentelor gestionare și narrative, *Raporturile lui Ioan-Vodă Callimachi cu Polonia*, în special relațiile comerciale, tratativele duse cu partea polonă, spectrul produselor și mărfurilor comercializate [25]. Gh. Duzinchevici și V. Mihordea au introdus în circuitul științific multiple documente inedite axate pe relațiile comerciale moldo-polone, invocând impactul factorilor de ordin politic și diplomatic asupra desfășurării raporturilor economice dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea.

Multiple aspecte ale comerțului românesc în sec. al XVIII-lea au fost abordate de către cercetătorii L. Popovici [29], V. Doboș-Boca [11], E. Diaconescu [10], T. Holban [20]. Autorii nominalizați au investigat aspecte conexe ale relațiilor comerciale moldo-polone: starea generală a drumurilor; impactul factorului epidemiologic asupra economiei, implicit asupra comerțului; componența etnică a negustorilor; diversitatea mărfurilor comercializate în principat și exportate în afară.

În istoriografia polonă, J. Rutkowski, fiind influențat de curentul pozitivist și de „Școala de la Annales”, a analizat mutațiile parvenite în viața urbană, în industrie și în domeniul explorărilor miniere, a elucidat rolul comerțului și al regimului monetar și de creditare în economia statului polonez, a investigat aspectele primordiale ale dezvoltării comerțului interior și exterior al Poloniei, inclusiv: rutele comerciale; poștele; comerțul baltic și alte direcții ale negoțului exterior, implicit cu Imperiul Otoman prin Moldova; organizarea comerțului și a politicii comerciale [30, p. 119-238].

În a doua jumătate a sec. al XX-lea cercetările axate pe relațiile economice dintre Moldova și Polonia în perioada enunțată au cunoscut o diversificare a preocupărilor științifice. C.C. Giurescu a investigat tangențial multiple aspecte ale relațiilor comerciale moldo-polone prin prisma problemelor socioeconomice ale sec. al XVIII-lea: relațiile economice dintre români și ruși; dezvoltarea unor ramuri ale economiei,

inclusiv a pisciculturii și a comerțului cu pește; procesul de apariție și dezvoltare a burgheziei naționale; istoria tehnicii și științei românești; istoria podgoriei Odobeștilor; istoria pădurii românești; constatări istorice, geografice și economice cu privire la principatele române la începutul sec. al XIX-lea [17; 18].

L. Boicu a estimat rolului economic al portului Galați în comerțul interior și exterior al Moldovei, a investigat temeinic căile de comunicație terestre și fluviale în țară [5]. Lucrările lui L. Boicu permit conceptualizarea contextului economic, politic și social care a servit drept suport al relațiilor comerciale moldo-polone.

Cercetări concrete relativ la relațiile moldo-polone au apărut în istoriografia românească contemporană în anii '70, fiind elaborate de către istoricul ieșean V. Ciobanu [8]. Autorul a cercetat problema în complexitate: contextul politic internațional, situația internă din Moldova și Polonia, circumstanțele politice și militare, evoluțiile economice și sociale din ambele state, diversitatea exporturilor din Moldova și, respectiv, a importurilor din Polonia, purtătorii principali ai acestui comerț, rolul negustorilor pământeni și alojeni, litigiile comerciale. Direcțiile de cercetare, schițate de V. Ciobanu, sunt reevaluate și completate în continuare. Urmează de investigat aspecte legate de: dinamica comerțului moldo-polon în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea; încadrarea relațiilor comerciale moldo-polone în sistemul economiei-univers otomane; persistența breslelor de negustori în Moldova pe fundalul activității caselor de comerț în Valahia și Transilvania; interdependența dintre creșterea prețurilor și devalorizarea banilor; impactul evaziunii fiscale și al corupției asupra economiei și comerțului; evaluarea încălcărilor și abuzurilor vameșilor pe fundalul comerțului de contrabandă la frontiera moldo-polonă.

Un parcurs istoriografic prodigios în aceeași perioadă a înregistrat cercetătorul I. Murariu. Abordând metodologia istoriei economice, I. Murariu a scos în evidență aspecte importante ale comerțului, axate pe prețurile la care se vindeau unele mărfuri în Moldova; organizarea iarmarocelor și târgurilor; factorii care au frânat dezvoltarea comerțului interior al Moldovei; activitatea comercială a unor orașe; organizarea comerțului interior; organizarea negustorilor, obligațiile și privilegiile lor; dezvoltarea pomiculturii și legumiculturii; exploatarea pădurilor, transportul și comercializarea lemnului [26].

În istoriografia sovietică din RSSM au fost elaborate lucrări dedicate evoluției social-economice a Moldovei, colateral fiind abordată și problema poloneză în perioada respectivă. În lucrarea colectivă *Istoria economiei naționale a RSSM*, în compartimentul dedicat comerțului extern în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea autorii P.G. Dmitriev și D.M. Dragnev au analizat piața internă a principatului și condițiile generale pentru dezvoltarea comerțului, după care relevă principalele componente ale comerțului Moldovei cu Polonia și cu Ucraina de Vest. Urmează o trecere în revistă a mărfurilor exportate din Moldova în Polonia, în special produse agricole. Respectiv, în Moldova erau importate în special produse textile, sticlă, tutun, obiecte din metal, grâu, horilcă [35, p. 387-398].

Aspecte importante ale problemei ce vizează relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea sunt abordate în monografia lui

D. Dragnev dedicată istoriei și civilizației medievale și moderne timpurii în Țările Române. Studiile și materialele incluse în volum au un caracter complex, fiind structurate conceptual și cronologic în conformitate cu rigorile istoriografice în domeniu [12].

Multiple aspecte ale istoriei economice a Țărilor Române au fost și sunt abordate în continuare de către B. Murgescu. Autorul a reevaluat numeroase clișee ale istoriografiei române, marcate de „provincialismul caracteristic” și pentru alte școli istoriografice din spațiul balcanic. În studiile sale autorul combate teoria „monopolului comercial otoman”, rolul Țărilor Române în calitate de „grânar” al Porții. Pentru investigația noastră sunt relevante studiile lui B. Murgescu în care abordează participarea Țărilor Române la comerțul european cu vite în sec. XVI-XVIII, comerțul cu sare și impactul factorilor politici asupra relațiilor româno-otomane [27].

Studii recente, apărute în ultimele două decenii, reflectă o diversitate de preocupări pentru istoria spațiului sud-est și central european, parte a cărora este și problema ce vizează relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea. Dintre cele mai recente realizări istoriografice ținem să remarcăm lucrările cercetătorilor A. Dziubiński [15], J. Kochanowicz [22, p. 117-164], T. Ciesielski [7], C. Luca [24, p. 127-146].

În teză s-a constatat că analiza nivelului de abordare a problemei privind relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea efectuată în istoriografie, demonstrează că acesta s-a redus la expunerea contextului politic, economic și social în care se desfășurau aceste relații, în vizor fiind luate doar unele aspecte ale tematicii. Deși anumite cercetări ale problemei investigate au fost tangențial efectuate în lucrări de sinteză sau în lucrări speciale, dedicate vieții social-economice din aceste țări, ele, totuși, nu satisfac cerințele științei istorice contemporane. În majoritatea lucrărilor dedicate istoriei economice este aplicată metoda descriptivă a evoluției diferitor ramuri ale economiei, lipsind o evaluare cantitativă a ritmurilor de creștere. De asemenea, nu sunt analizați suficient factorii care au contribuit la creșterea sau descreșterea economiei în ansamblu. Respectiv, tema dată se impune a fi examinată în cadrul unei teze de doctorat.

1.2. Relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia reflectate în sursele istorice

Pentru realizarea obiectivelor propuse în teză am cercetat variate surse istorice pe care le-am clasificat în: a) *izvoare inedite*; b) *izvoare publicate*.

a) *Izvoarele inedite* le-am clasificat în surse ce se referă nemijlocit la diverse aspecte ale vieții economice și la schimburile comerciale dintre Moldova și Polonia, cercetate în „Fondul Documente” din Arhivele Naționale ale României, Filiala Iași (ANRI). Documentele de arhivă inedite reflectă în special diversitatea mărfurilor și a produselor agroanimaliere destinate exportului Țării Moldovei. Aceste izvoare includ în special hrisoave domnești, zapise, cercetări ale litigiilor comerciale, acte gestionare, acte de vânzare și cumpărare, acte de danie, jalbe ale negustorilor. Relevante pentru cercetarea temei noastre sunt documentele care reflectă aspecte primordiale ale temei

investigate, inclusiv: cumpărarea în anul 1782, cu stăruințele lui Iordache Panainte, fost mare sulger, a „zahereli din Țara Leșască”; traversarea Nistrului de către negustorii de pe ambele maluri prin impunerea taxelor, în special a brudinei; litigiile apărute la gestionarea podurilor îmblătoare pe Prut, implicit cel dintre Costachi Lupul și Manolache Bogdan; ponderea negustorilor pământeni în cadrul comerțului și al activităților antreprenoriale; rolul armenilor în dezvoltarea meșteșugurilor și comerțului; activitatea economică a reprezentanților comunității evreiești, cum ar fi „orânda rachiului”, exportul de cai la Sneatyn; rolul supușilor străini, sudiiți, în comerț [2].

Acele gestionare din arhivele poloneze reflectă detaliat cantitatea și felul mărfurilor importate în Moldova din Polonia. În *Biblioteka Książek Czartoryskich* se păstrează un registru vamal care reflectă situația pentru anii 1784-1786, fiind vizate tranzacțiile comerciale prin punctele vamale Movilău, Cekinovka și Rașcov [31]. Documentul reflectă diversitatea mărfurilor trecute prin vamă, cantitatea raportată la unitățile de măsură și sumele încasate de vameși.

b) *Izvoarele publicate* în diferite colecții sunt clasificate în surse documentare și narative. Sursele documentare includ cărți și hrisoave domnești, adresate instituțiilor centrale și teritoriale, sămîle vistieriei Țării Moldovei, acte gestionare, documente privitoare la dezvoltarea unor ținuturi și localități, documente statistice. Sursele narative cuprind narațiuni istorice interne și din afară, rapoarte consulare și corespondența diplomatică străină, notițe ale călătorilor străini.

O categorie aparte de surse istorice o constituie lucrările de natură statistică, economică, fiscală, în special sămîle vistieriei Țării Moldovei. Publicarea sămîle vistieriei Moldovei, datate cu cea de-a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, de către cercetătorul Gh. Ghibănescu [16] reprezintă una dintre contribuțiile notorii ale științei istorice din perioada interbelică. În perioada recentă, sămîle vistieriei Țării Moldovei în special au fost publicate și sunt publicate în continuare de către distinsul profesor ieșean Ioan Caproșu, căruia îi aparține și publicarea valoroaselor documente culese din arhivele străine, actelor cu caracter statistic și a documentelor privitoare la istoria orașului Iași [6]. Importanța acestor documente este inestimabilă, deoarece ele cuprind informații prețioase de ordin financiar și economic, reflectă veniturile și cheltuielile statului, sistemul de impozitare și de prestație a dărilor și taxelor comerciale.

Un caracter aparte au descrierile călătorilor străini care au vizitat Țările Române în perioada respectivă. Spre deosebire de alte țări din spațiul sud-est-european, care au fost destul de izolate pentru circulația călătorilor străini, Țara Moldovei a fost deschisă pentru călătorii interesați de a o cunoaște – oameni politici, militari, savanți, diplomați, misionari, aventurieri și simpli călători. Descrierile narative ale străinilor au fost realizate sub forma unor notițe și jurnale de călătorie, observații istorice și geografice, istorii, memorii și scrieri memorialistice. Notițele de călătorie reprezintă prin sine un gen narativ de izvoare istorice care abundă în detalii și observații asupra Țării Moldovei, descriind așezările urbane și rurale, relieful, clima, bogățiile solului, obiceiurile și tradițiile băștinașilor, ramurile de bază ale economiei. Notele călătorilor străini sunt reprezentate prin Iona Ghedevanișvili, Charles de Peyssonnel, Jean Louis Carra,

Alexandre d'Hauterive, Ruggiero Giuseppe Boscovich, James Porter, Stefano Ignazio Raicevich, Gh. Struve, F. Rostopcin, Contele de Langeron, Andreas Wolf, Chrazanowski, D. Ahmed Resmi Effendi, Jerzy August Mniszech, contele Potocki, ambasadorul Angliei la Constantinopol Porter, lordul Baltimore, baronul de Tott [23; 28; 36].

În acest context, autorul ajunge la concluzia că sursele istorice investigate, în dependență de veridicitatea informației, reflectă multiple aspecte ale relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea.

2. MOLDOVA ȘI POLONIA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA ÎN CONTEXTUL EVOLUȚIEI COMERȚULUI (CARACTERISTICI GENERALE)

2.1. Evoluția economico-socială a Țării Moldovei

În acest compartiment sunt analizați factorii interni și externi care au facilitat sau, dimpotrivă, în anumite perioade scurte au condiționat stagnarea relațiilor comerciale moldo-polone în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea. Este invocată starea acelor domenii ale economiei care aveau continuitate în relațiile de piață, fiind ulterior dezvoltate pe calea stimulării comerțului Moldovei cu Polonia. Dezvoltarea agriculturii în principat contribuia la diversificarea posibilităților de export al produselor alimentare și agroanimaliere în Polonia. Situația în domeniul industriei întrunea condițiile necesare unor importuri favorabile de mărfuri manufacturiere din Polonia pe piața internă a Moldovei. Politica de stat în domeniul relațiilor comerciale moldo-polone cuprindea elemente protecționiste și mercantiliste, ceea ce poate fi explicat și prin faptul că domnii erau cointeresați în obținerea unor surse bănești substanțiale, rezultate în urma comerțului cu Polonia, pentru a satisface cerințele interne ale țării și unele dintre obligații față de Poartă.

De asemenea, este elucidată evoluția economico-socială a Moldovei, punându-se accentele de rigoare pe reevaluarea în ansamblu a perioadei fanariote, pe componentele de bază ale economiei agrare, dependente de situația demografică, exploatarea bogățiilor subsolului și dezvoltarea meșteșugurilor. Totodată, sunt evidențiate fenomenele de noutate în viața socioeconomică a principatului, în special unele forme modeste de modernizare. Luate în ansamblu, aceste caracteristici generale de ordin economico-sociale au stimulat dezvoltarea comerțului interior și exterior, constituind și premise favorabile dezvoltării comerțului moldo-polon.

Centrele urbane din Moldova au exercitat un rol important în dezvoltarea economică și socială a principatului, nefiind nici pe departe niște „simple centre de consumație”. Faptul că în raza orașelor nu au fost înființate manufacturi importante nu demonstrează predilecția lor spre „consumație”, ci este o trăsătură specifică a sistemului economic existent, anume: întreprinderile manufacturiere erau amplasate în apropierea surselor de materie primă, forța de muncă ieftină era angajată din mediul rural, fiind diminuate cheltuielile de transport.

Tagma persoanelor care manifestau spirit antreprenorial nu constituia o categorie socială propriu-zisă, iar viitoarea pătură burgheză era reprezentată de negustori, meseriași, intelectuali, funcționari, proprietari de manufacturi și de mici instalații industriale, cămătari, arendași de moșii și de cei ce exercitau profesii „libere”, precum și de un număr însemnat de alogeni înstăriți.

În concluzie se constată că evoluția socioeconomică a Moldovei în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea a fost caracterizată de dezvoltarea ramurilor tradiționale ale economiei, concomitent cu apariția elementelor economiei de piață prin răspândirea sistemului de arendare a terenurilor arabile, viilor și pășunilor, fondarea manufacturilor.

2.2. Situația politică și social-economică a Republicii Nobiliare

Pe parcursul sec. al XVIII-lea Polonia s-a aflat în plină criză de structură, într-o stare permanentă de anarhie totală, încurajată de magnații locali și statele vecine. Situația Poloniei în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea s-a caracterizat printr-un amestec tot mai accentuat al Rusiei, Prusiei și Austriei, prin anarhia șleahței și decăderea economiei, ceea ce în cele din urmă a dus la dispariția statului și la pierderea independenței poporului polonez. Lipsa unui suport politic și social al regilor din dinastia saxonă, interesele de clan ale magnaților, ideologia „sarmatismului” împărțită de șleahță au favorizat în mod direct starea de anarhie și incertitudine politică. Sistemul constituțional al Republicii Nobiliare, tutelat de confederați, masca acțiunile violente ale magnaților.

Perturbările politice din statul polon, agravate de partajele teritoriale, au zguduit din temelie sistemul politic existent și au redus la zero principiul european al echilibrului de forțe. Imens după teritoriu, statul polon s-a dovedit a fi vulnerabil în fața atacurilor din afară, iar posibilitățile de a opune o rezistență eficientă invadatorilor au fost diminuate din cauza sistemului militar depășit, modernizat în grabă, dar cu mari carențe funcționale. Calea extensivă de dezvoltare s-a dovedit a fi inacceptabilă pentru Polonia, iar necesitatea realizării unor reforme radicale a fost sesizată și transpusă în viață prea târziu pentru a mai putea spera la o salvare miraculoasă. Conservatismul și „sarmatismul” șleahței au frânat cu mult procesul de modernizare a statului polon.

Spiritul de inovație și modernizare s-a manifestat în Polonia după principiul social și teritorial, lipsind o concepție de stat clară în domeniu. Manufacturile erau înființate la inițiativa magnaților și a regelui, dar principiile lor de activitate erau marcate de puternice reminiscențe feudale, inclusiv utilizarea pe larg a muncii țăranilor aserviți. În același timp, unele dintre manufacturile înființate și-au continuat activitatea și după partajele teritoriale ale Poloniei.

Reformele economice, în special ale sistemului comercial, au contribuit la consolidarea pieței naționale polone prin lichidarea vămile interne (1768), facilitarea activității negustorilor și practicilor comerciale prin introducerea unui sistem unic de măsuri, greutate și de creditare, prin constituirea „Comisiei financiare” care controla domeniile comerțului și industriei.

Generalizând cele expuse, se constată că situația internă din Polonia era marcată de o profundă criză de structură cu impact direct asupra comerțului moldo-polon prin emergența unor factori de ordin militar și politic, condiționați de Rusia, Austria și Prusia prin impunerea de noi reguli de comerț prin tarife și taxe vamale, legi și regulamente comerciale, restricții și prohibiții, facilități și privilegii acordate, inclusiv, unor purtători ai comerțului dintre Moldova și Polonia.

3. RAPORTURILE ECONOMICE DINTRE MOLDOVA ȘI POLONIA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA

3.1. Cadrul juridic al raporturilor economice moldo-polone

Relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia au depins în mare parte de cadrul juridic intern și internațional în care au evoluat, inclusiv de sistemul de capitulații, tratatele politice internaționale, acordurile comerciale internaționale, statutul juridic al Țării Moldovei, statutele vamale poloneze, atribuțiile domnilor, drepturile și obligațiunile negustorilor antrenați în relațiile comerciale moldo-polone.

Asupra relațiilor comerciale moldo-polone o influență stabilă a exercitat-o statutul juridic al Țării Moldovei, care, fiind parte componentă a sistemului politic otoman, beneficia în același timp de un statut politico-juridic special. În urma războaielor ruso-turce din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea au fost întreprinse încercări de a liberaliza comerțul exterior. Una dintre clauzele tratatului de la Kuciuc-Kainargi (21 iulie 1774) prevedea libertatea completă a navigației pentru vasele de comerț ruse pe Marea Neagră, în strâmtoari și pe toate fluviile, consemnând astfel o eliberare parțială a Țării Moldovei de dependența economică față de Imperiul Otoman. Clauzele tratatului au permis o dezvoltare mai dinamică a comerțului interior, contribuind la sporirea numărului negustorilor și la apariția noilor iarmaroace.

Pe dimensiunea juridică, situația defavorabilă în care se aflau negustorii din țară era redresată prin trecerea lor sub auspiciile unei puteri străine, în special austriacă, iar după 1774 devenind mai dese cazurile de obținere de către negustori a protecției ruse. Sudiții se bucurau de mai multe drepturi și privilegii comparativ cu negustorii pământeni.

Astfel, starea de drept a raporturilor economice moldo-polone a depins mai mult de conjunctura externă decât de situația internă din cele două state. Îngrădirea măsurilor monopolizatoare otomane după semnarea tratatului de la Kuciuc-Kainargi inițial s-a dovedit a fi benefică pentru economiile Moldovei și Munteniei, creând condiții mai favorabile pentru dezvoltarea comerțului exterior. Domnii, deși stingheriți enorm de mult de atribuțiile lor juridice, erau capabili să contribuie la menținerea unor legături comerciale benefice cu partea polonă, fapt explicat prin profiturile nemijlocite ale domniei, dar și prin manipularea abilă cu interesele Porții, mai ales atunci când se puneau sarcini de aprovizionare a Constantinopolului cu anumite produse și mărfuri.

3.2. Căile de comunicație și vămile

Intensitatea relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia pe întreg parcursul epocii medievale a fost determinată de un șir de factori de ordin economic, politic și social. Un rol nu mai puțin important în menținerea acestor legături (care au variat în intensitatea lor în special în dependență de conjunctura politică) l-au avut căile de comunicație. Prin noțiunea „căi comerciale” distingem căile de comunicație terestre (drumuri) și fluviale (râuri navigabile). Progresul căilor de comunicație era asigurat de circulația produselor și mărfurilor. În același timp, în economia Țării Moldovei pe tot parcursul Evului mediu până la începutul epocii moderne un rol preponderent avea creșterea vitelor, iar comerțul și, în special, exportul de vite se situa întrucâtva în afara nevoilor de transport.

În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea în Moldova și Polonia problema privind starea generală a căilor de comunicație era în atenția statului și a categoriilor sociale cointeresate în prezența unor drumuri comode pentru deplasare. Funcționarea căilor de comunicație din interiorul Moldovei și Poloniei a depins în mare măsură de racordarea acestora la marile căi comerciale internaționale care traversau teritoriile ambelor state. Starea drumurilor în Moldova lăsa mult de dorit, călătorii străini remarcând o situație mai bună, cu străzi podite cu scânduri, în perimetrul centrelor urbane. În Polonia, regele nu dispunea de acele pârghii de ordin economic și juridic pentru îmbunătățirea căilor de comunicație, fiind nevoit să recurgă la rugăminți adresate nobililor, încercând să-i convingă de necesitatea îmbunătățirii stării drumurilor.

Căile de comunicație terestre erau parcurse cu diverse mijloace de transport: în cadrul țării, la fel ca și în afară, mărfurile se transportau, ca regulă, cu carul (care mocănești, trase de patru sau doi boi; care armenești de o capacitate mai mare; care germane masive), cu căruța sau harabaua, care în unele cazuri serveau și în calitate de unități de măsură.

Relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia au fost influențate de regimul vamal al ambelor state. În Moldova, sediul vămii centrale – „vama cea mare domnească” sau „carvasaraua domnească” – se afla la Iași, urmând în subordine vămile din Galați, Cernăuți (până în 1775), Focșani, Bârlad, Roman și Grozești. Un impediment în calea dezvoltării comerțului Moldovei cu Polonia îl constituia existența, pe lângă Vama Mare și a vămilor de hotar, a vămilor interne. Taxarea negustorilor în interiorul țării ducea la apariția a numeroase litigii, condiționând și scumpirea mărfurilor și produselor. În Polonia, regimul vamal era marcat de multiple reminiscențe de ordin feudal, inclusiv de existența a numeroase vămi particulare interne. La învierea comerțului polonez a contribuit decizia Seimului din 1764, prin care a fost constituită vama generală și au fost anulate privilegiile vamale ale șleahței. Lichidarea punctelor vamale interne în anul 1768 a pus capăt izolării economice a marilor latifundii, aflate în proprietatea magnaților polonezi. În Principatul Moldova vămile interne vor fi lichidate abia în anul 1832.

Astfel, în Moldova și în Polonia calitatea drumurilor era proastă, unele îmbunătățiri fiind realizate cu stăruințele monarhilor și ale unor categorii sociale

interesate în dezvoltarea comerțului interior și exterior. Sistemele vamale din ambele state păstrau anumite reminiscențe feudale, creând impedimente în calea comerțului moldo-polon. Reformele promovate în domeniul vamal în Polonia au contribuit la facilitarea tranzacțiilor comerciale.

3.3. Exportul mărfurilor din Moldova în Polonia

Raporturile economice bilaterale își iau începutul odată cu constituirea Țării Moldovei; astfel, interdependența dintre stabilirea relațiilor politice și statornicirea raporturilor economice devenea o realitate cunoscută și în alte regiuni europene.

Exportul produselor și mărfurilor din Moldova în Polonia a jucat un rol mai important din punct de vedere cantitativ și valoric comparativ cu importurile din țara vecină. În mod tradițional, pe parcursul întregii epoci medievale, Țara Moldovei a fost exportatoare importantă de produse animaliere, agrare și alimentare în Polonia. În sec. XVI-XVII produsele agroanimaliere din Moldova erau cerute pe piața polonă. Un număr mare de vite crescute în Moldova se vindeau negustorilor poloni veniți la iarmaroacele din țară: Troțuș, Cernăuți, Botoșani, Hotin. Vistieria Moldovei era completată temeinic în urma vinderii în Polonia a celor mai variate produse: vin, anason, tutun, miere, ceară de calitate superioară, potasiu, piei de vite, nuci, pește. Dintre produsele chimice, fabricate în Moldova, cel mai des este amintită potasa caustică și silitra, care, deși era prohibită de Poartă, este menționată într-un șir de acte ale epocii.

Din Moldova în Polonia se exportau cu predilecție vite cornute mari: boi și vaci, după care urmau următoarele mărfuri și produse: cai, oi, sare, vin, mied, gudron, lemn de foc și pentru construcții, pește sărat, untură de pește, icre de pește, legume, fructe, fructe uscate, miere, ceară, lână, cânepă, in, fân, potasiu, piei crude de animale (bivoli, capre, iepuri, vulpi, râși), piei tăbăcite. Exportul de vite în Polonia prezintă un tablou parțial al raporturilor economice moldo-polone, deoarece boii mânați prin Polonia la Danzig erau vânduți mai departe sub denumirea de „boi polonezi”, ajungând astfel pe piețele din Prusia, Saxonia și chiar din Anglia. Parțial, teritoriul Poloniei îndeplinea rolul de mediator în cadrul comerțului Țării Moldovei cu țările Europei Centrale și de Vest. Anual, din Moldova în Polonia erau exportate în jur de 20000 de vite și circa 20000 de cai.

Printre articolele de export figurează și sarea, care era căutată mai ales în voievodatele din sud-estul Poloniei. Anual în Polonia se exportau 10000 de bucăți de sare câte 100 ocale fiecare, ceea ce constituia 1200 de tone.

Exportul de pește din Moldova în Polonia era stimulat prin bogăția în pește și frecvența iazurilor în principat. Din Galați erau exportate în Polonia 1000 de care de pește pe an, o cantitate mare de pește sărat și untură de pește.

Lista acestor produse este completată cu datele din registrele punctelor vamale din Movilău, Cekinovka și Rașcov pentru anii 1784-1786, fiind incluse și unele mărfuri de tranzit: 176 t de anason, 177 t de lână, hameiul, ceara, seul (mai mult de 10 t pentru fiecare dintre aceste articole în parte), frunze de dafin, cașcaval moldovenesc, colorant (*skopia farba*) și ladanum – gumă de rășină utilizată în parfumerie [31, f. 459-460].

Exportul de produse și mărfuri din Țara Moldovei în Polonia a contribuit substanțial la formarea rezervei de monedă metalică. Monedele utilizate cel mai des în cadrul tranzacțiilor comerciale moldo-polone erau groșii, care se apropiau ca greutate de „grossi ruthenic ales”, bătuți pentru Galiția și Polonia. Groșii erau monede de argint și constituiau unitatea monetară în care se socoteau taxele vamale în toate punctele vamale.

Însumând componentele analizate, putem conchide că în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea din Moldova în Polonia erau exportate mărfuri agroanimaliere și alimentare. Exporturile de mărfuri și produse din Moldova în Polonia stimulau circulația monetară, contribuind la formarea rezervei de monedă metalică.

3.4. Importul mărfurilor din Polonia în Moldova

În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea se constată o tendință a negustorilor din spațiul românesc de a se aproviziona cu mărfurile necesare de pe piețele Europei Centrale. În Moldova erau importate din Polonia mărfuri manufacturiere, comercializate pe piața principatului pentru prețurile lor mai mici în comparație cu cele occidentale.

În Moldova se importau din Polonia în special mărfuri fabricate din lână și pânză: mobile (canapele cu tapet imprimat), galoane cu fire de aur și argint, galoane simple fără „șevroane” și în formă de „muschetă”, „postav grosolan polonez”, „pânză poloneză”, seturi de albituri pentru pat, prelate rutene pentru confecționarea sacilor. Negustorii polonezi aduceau la iarmaroacele și piețele orășenești din Moldova obiecte din metal: clopote, săbii, cuțite, cuțite „dansca” (de Danzig), pistoale, puști, tunuri. Printre mărfurile de import în actele vamale sunt specificate următoarele: încălțăminte din piele, încălțăminte ruteană, blănuri, „părechi de cuțite”, sfeșnice, solnițe, „găitan de mătăasă”, „lucru blidișor”, ață, bleahuri de sfeșnic, „polomocul”, răhli la sfeșnice, „scatulce” mici de Danzig, chilimuri „broslavskoi” (de Breslau), „chehrimbar simplu”, „chehrimbar prost”, „oglină de chihlimbar”, sticlă poloneză, „pistoale”, „pistoale proaste”, „praf de pușcă”, „tiriolic leșesc”, „hârtie leșască”, oale, „oale de mărgean”, cojoace simple, obișnuite sau din blană, șube, cânepă, „lânuri”, in, in brut, stupi cu albini, frânghii, smoală, scumpie de vopsit, piei brute de vite cornute, piei de capră lucrate, cearșafuri groase ucrainene, pietre de ascuțit/măcinat. În Moldova mai erau importante din Polonia produse alimentare și băuturi alcoolice, consemnate documentar, inclusiv: zahăr, unt, făină de grâu, făină de secară, faguri de miere, „oloi leșesc”, tutun polon, anison, bere, „vinars”, horilcă.

În anii dificili, marcați de secetă sau în timpul operațiilor militare pe teritoriul Moldovei, din Polonia erau importate cantități însemnate de cereale: grâu, mei, orz, secară, ovăs, șrot de mei. Grânele erau destinate în special îndestulării cerințelor Porții.

Importul de produse și mărfuri în Moldova din Polonia era într-o legătură strânsă cu sistemul monetar și cu circulația banilor în cadrul Republicii Nobiliare. Polonia avea un sistem monetar deosebit de cel din Țara Moldovei, deoarece principalele unități monetare erau zloții. Criza generală care afecta Polonia s-a răsfrânt și asupra domeniului monetar, ultima fabrică regală de bani din Republica polono-lituaniană a

fost închisă în anul 1688, emisiile monetare ulterioare fiind efectuate de către magnați. Valoarea zlotului a început să scadă după anul 1700, când dispărea ca monedă bătută și devine o monedă de socoteală. În anul 1752 un zlot vechi era echivalent cu 22 de parale, adică aproape doi zloți la un leu.

Astfel, predilecția moldovenilor pentru mărfurile poloneze poate fi explicată prin prețurile mai reduse comparativ cu cele la mărfurile și produsele occidentale. Pe piețele din Țara Moldovei se aduceau din Polonia în primul rând mărfuri manufacturiere, în special postavuri de diferite categorii, obiecte din metal, veselă, mobilier, componente chimici necesari la fabricarea sticlei, haine confecționate din blănuri, încălțăminte din piele, făină de grâu și secară. În anii neroditori sau marcați de secetă, de alte cataclisme naturale, domnii Țării Moldovei procurau, prin intermediul unor negustori sau dregători din țară, grâu și animale, în special oi pentru îndeplinirea cerințelor crescânde ale Porții.

3.5. Litigiile comerciale dintre Moldova și Polonia

Schimburile comerciale dintre Moldova și Polonia, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, n-au evitat și unele disensiuni, conflicte și chiar „mici războaie comerciale”. În acest compartiment sunt prezentate retrospectiv litigiile legate de situațiile conflictuale apărute la frontiera moldo-polonă, prohibirea unor mărfuri și produse la indicațiile otomanilor sau din considerente protecționiste, abuzurile autorităților din regiunile limitrofe frontierei, comiterea infracțiunilor cu substrat economic pe ambele maluri ale Nistrului.

Rivalitatea moldo-polonă pentru controlul nemijlocit al punctelor vamale, în special al podurilor, exista din timpuri mai vechi. Un exemplu relevant în acest sens îl constituie cazul podului de peste Nistru al lui Pașcanu. În anul 1760 litigiul devenise obiect de discuție între autoritățile de pe ambele maluri.

Unele dintre aceste conflicte aveau, în aparență, motivații protecționiste, care în Țara Moldovei erau greu de realizat în condițiile măsurilor monopolizatoare otomane și ale regimului de prohibire a unor mărfuri și produse. Serioase prejudicii erau aduse schimburilor comerciale de abuzurile funcționarilor și militarilor de la frontieră.

O categorie aparte de litigii au fost legate de exporturile de vite în Polonia, exporturi care depindeau în mod direct de bunăvoința Porții. Drept consecință, măsurile restrictive luate de otomani pentru oprirea exportului de vite în Polonia constituiau lovituri grele pentru exportul moldovenesc. Măsuri de stopare a exportului vitelor în Polonia au mai fost aplicate în anii 1760, 1761, 1764.

Unul dintre cele mai cunoscute conflicte comerciale moldo-polone din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea a fost, în viziunea noastră, așa-numitul „litigiu al horilcii”. Litigiul în cauză a reprezentat, de fapt, „un mic război comercial” axat pe importul de alcool, în special al horilcii poloneze în Țara Moldovei. Originile acestui litigiu sunt diverse, încadrându-se în dimensiuni economice, politice și morale, inclusiv de comportament social și cotidian. Cu scopul de a menține ordinea în zilele de iarmaroace și de a nu mai permite repetarea tulburărilor de ordine publică în țară, domnul Constantin Moruzi prin actul de la 30 noiembrie 1780 interzice

comercializarea horilcii care nu mai putea fi adusă din Polonia și din alte locuri străine. Considerăm că Constantin Moruzi s-a condus în primul rând de rațiuni protecționiste, menajând producătorii autohtoni de alcool. Numeroase velnițe, înființate în special de boieri și negustori, aveau nevoie de o piață sigură de desfacere a produselor.

Interdicția lui Constantin Moruzi i-a determinat pe polonezi să facă mai multe demersuri pe lângă domnul Moldovei, pe lângă Poartă și curtea franceză, cele din Viena și Berlin, dar eforturile au fost zadarnice. Domnul Moldovei C. Moruzi s-a opus chiar și tranzitării pe teritoriul țării a horilcii poloneze, a refuzat să anuleze interdicția și atunci când i s-a propus să i se procure toată sarea din magazii cu bani gheață în schimbul permisiunii de a efectua un singur transport de horilcă.

Interdicția domnului Moldovei a lovit simțitor interesele economice ale Republicii, diminuând semnificativ veniturile ei financiare în urma comercializării horilcii. Consecințele acestei situații s-au resimțit și pe plan internațional. Poarta se face îngrijorată de faptul că aprovizionarea Constantinopolului cu cereale devine precară din cauza că velnițele consumă o cantitate însemnată de cereale.

Litigiul comercial, cauzat de prohibirea horilcii polone în principat, a fost rezultatul intercalării unor factori obiectivi de ordin intern și extern. Dintre cei interni, la etapa incipientă, au fost dezvoltarea industriei alcoolului în țară și necesitatea înlăturării concurenței din afară, promovarea unei politici protecționiste, grija domniei pentru prezența în țară a unor brațe de muncă sănătoase și a contribuabililor pasibili de plata impozitelor. La factorii externi se atribuie cointeresarea Porții în aprovizionarea capitalei imperiale cu cantitatea necesară de grâne, tenacitatea autorităților poloneze în privința pătrunderii pe piața Țării Moldovei cu produse alcoolice, implicarea în conflict a diplomaților de la curțile din Viena, Paris și Moscova. În consecință, un banal litigiu comercial s-a transformat în obiect de discuție în cele mai înalte cercuri diplomatice. În linii generale, „litigiul horilcii” nu a diminuat cu mult raporturile economice moldo-polone în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, fapt explicat prin prezența producției autohtone și prin importul horilcii produse în spațiul polonez prin contrabandă.

În concluzie, se constată că relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea au fost marcate și de litigii comerciale, cauzate de politica protecționistă a statelor, de abuzurile funcționarilor și militarilor din zonele limitrofe frontierei, de prohibirea unor produse și mărfuri.

4. ROLUL NEGUSTORILOR ÎN EXTINDEREA RELAȚIILOR COMERCIALE MOLDO-POLONE ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA

4.1. Negustori moldoveni în comerțul cu Polonia

Tagma negustorilor antrenați în relațiile comerciale dintre Țara Moldovei și Polonia era pestriță atât din punct de vedere etnic, cât și al ponderii nemijlocite în cadrul activităților economice. Negustorii alogeni au prosperat grație activității de tranzacționare a mărfurilor în spațiul nord-dunărean, ea fiind potențată prin

dinamismul practicilor comerciale și capitalurile puse în circulație la dezvoltarea economică a spațiului sud-est-european în perioada preindustrială.

Rolul negustorilor moldoveni în cadrul comerțului interior și exterior al Țării Moldovei a fost elucidat într-un șir de cercetări științifice, axate în mod prioritar sau numai tangențial pe această problemă. Filiera poloneză a comerțului exterior a reprezentat o prioritate a vieții economice, atât grație existenței unei largi piețe de desfacere pentru produsele agricole, alimentare și animaliere provenite din Țara Moldovei, cât și persistenței unor tradiții de schimburi economice reciproce, determinate de vecinătatea geografică.

Negustorii pământeni, numiți de turci *raele*, erau asociați în bresle, cunoscute cu denumirea turcească *isnafuri*. Breslele negustorilor erau organizate după specialitatea lor, după apartenența etnică sau după regiunea sau centrul cu care făceau comerț: lipscanii cu marfă de Lipsca; brașovenii cu marfă de Brașov etc. Breslele negustorești se bucurau de anumite privilegii, aveau starosti și vătavi.

Lipsa unor case de comerț în Moldova este determinată de specificul asocierii negustorilor pământeni în bresle, instituții care le asigurau protecție, creându-le un mediu destul de favorabil pentru activitățile comerciale și antreprenoriale. Negustorii moldoveni, în mare parte, nu participau la marele comerț de tranzit, limitându-se la efectuarea unor operații comerciale pe interiorul țării și la asigurarea relațiilor comerciale bilaterale cu țările din vecinătate, implicit cu Polonia. O astfel de activitate corespundea cu toate avantajele, drepturile și privilegiile oferite în cadrul asocierii negustorilor moldoveni în bresle.

Despre ponderea aproximativă a negustorilor moldoveni în cadrul comerțului moldo-polon în perioada enunțată ne putem crea un tablou mai complet în baza unor documente ale epocii, în special a catastihului vămilei Moldovei din anul 1765. Astfel, în acest an, pe parcursul a cinci luni și jumătate prin vama de la Movilău au trecut 294 de persoane, dintre care o parte au traversat vadurile de câteva ori. Din punct de vedere etnic, componența este următoarea: 119 evrei (40%), 59 moldoveni (20%), 52 turci (17,6%), 21 greci (6,14%), 14 sârbi (4,8%), 10 din Lehia (3,4%), 7 armeni (2,6%), 5 lipoveni (1,8%), 4 unguri (1,4%), 3 ruși (1,2%) [16, p. 202-204]. Constatăm că, numeric, moldovenii se află pe locul al doilea, fiind depășiți numai de evrei, iar faptul că în documentele timpului negustorii moldoveni nu dețin întâietatea numerică nu ni se pare jenant, deoarece este cunoscut că comerțul propriu-zis era practicat și de către reprezentanții altor categorii sociale: de boieri, care achitau taxe la vamă, de țărani, care își aduceau produsele la târgurile din imediata apropiere a frontierei polone.

Ponderea economică a negustorilor moldoveni era importantă, ei fiind deschiși spre colaborări reciproc avantajoase. Tovărășia dintre negustori reprezenta un fenomen răspândit în epocă. În documentele de încheiere a unei astfel de colaborări este prevăzut creditul comercial care reprezenta o garanție în plus pentru tovărășia dintre cei doi negustori. Acordul încheiat între negustorul moldovean Vasiliță cu armeanul Hagi Kevorc poate fi etichetat drept asociație comercială care reprezintă o convenție, prin care cei doi negustori își pun în comun pentru o perioadă de timp

variabilă capitalul, cunoștințele și activitatea într-un scop lucrativ. În cazul dat este vizată o „înțelegere” încheiată între doi negustori care se cunosc și acordă încredere unul altuia pentru a lucra împreună.

În concluzie, se nuanțează faptul că în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea negustorii moldoveni au jucat un rol important în cadrul relațiilor comerciale dintre Țara Moldovei și Polonia, contribuind la comercializarea cerealelor, produselor animaliere și alimentare. Asocierea negustorilor moldoveni în bresle profesionale a contribuit la protejarea drepturilor și privilegiilor garantate din partea domniei.

4.2. Participarea negustorilor armeni în comerțul moldo-polon

Comunitatea armenilor din Moldova a jucat un rol important în viața economico-socială din istoria principatului. În spațiul moldav în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea cele mai însemnate colonii armenice existau în Botoșani, Roman, Iași, Galați, Hotin, Chișinău, Orhei, Tighina, Ismail, Chilia, Ackerman, Galați și în Focșanii din partea Moldovei.

În coloniile armenice se concentrau, de regulă, meseriașii și negustorii, deoarece pământul era o proprietate a păturilor dominante locale și, de obicei, nu se vindea străinilor, inclusiv armenilor. O bună parte a armenilor din colonii s-a apropiat de elementele burgheze locale, transformându-se treptat și ea însăși în burghezie. De altfel, armenii din Moldova se românizează treptat pe parcursul sec. XVII-XVIII.

Articolele principale de export din Moldova în Polonia erau comercializate în cea mai mare parte de negustorii armeni stabiliți în Polonia, în special în coloniile înființate în Podolia. Astfel de colonii existau în localitățile Zwaniec, Podhajce, Studzienica, Bar, Human, Buczacz, Brzezany, Zloczow, Kubaczowiec, Satanov, Rașcov, Juzefgrad (Balta) și Movilău.

Comercializarea cailor și vitelor avea la bază practicarea de către armeni a unei agriculturi sistematice. Ei arendau suprafețe întinse de pământ și organizau crescătoria de cai și vite. Armenii preferau în special să crească cai de rasă pământeană și iepe moldovenești. Cirezile și hergheliile lor erau fie din țară, fie aduse la îngrășat din Polonia.

Prin intermediul negustorilor armeni anual se vindeau din Moldova în Polonia „20000 cai, 5000 boi și 6000 vaci”. În raportul din 24 martie 1784 adresat de Raicevich către Kaunitz este prezentată lista armenilor galițieni care exportau în Austria 5000 de boi (fiecare la un preț de 25 florini, în total 125000 florini), 6000 de vaci (fiecare la un preț de 10 florini, în total 60000 florini), 1000 de cai (fiecare la un preț de 50 florini, în total 50000 florini). Pentru acest transport negustorii armeni plăteau *cornăritul* (5000), *konniza* (1000), *dogana* (7000). În anul 1794 armenii plăteau cunița „câte 40 de bani noi de toată vita și câte 40 de bani noi de stogul de fân după obicei”. Potrivit informațiilor consulului Oeshsner din Iași, negustorii armeni mai plăteau 3000 de florini pentru arenda pământului pentru fânețe, 1000 de florini alcătuia *cornăritul* numai asupra boilor, iar vama constituia 3% la toate vitele de export enumerate.

Concluzionând, se constată că armenii, reprezentând una dintre cele mai vechi minorități etnice, atestate documentar în Țara Moldovei, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și-au continuat activitățile economice, prioritar fiind comerțul interior și exterior. Comunitățile armenilor din principat și din Podolia au contribuit la diversificarea schimburilor comerciale moldo-polone, inclusiv prin arendarea pășunilor în spațiul pruto-nistrean, încheierea acordurilor de asociere cu negustorii moldoveni, contribuind astfel la dezvoltarea relațiilor pre-capitaliste în Moldova și Polonia.

4.3. Negustori evrei în relațiile comerciale moldo-polone

Comunitatea evreiască a jucat un rol important în cadrul raporturilor economice dintre Țara Moldovei și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea. Stabiliți cu traiul din timpuri mai îndepărtate, sau ceva mai apropiate, în spațiile moldav și polon, negustorii evrei au manifestat spirit întreprinzător atât în domeniul practicării meseriilor, cât și a comerțului interior și exterior.

În urma celei de-a doua (1792) și a treia împărțiri teritoriale (1795) a Poloniei au mai fost atestate câteva valuri de emigranți evrei în Moldova. Procesul de stabilire a evreilor în Moldova avea un șir de premise obiective: apropierea geografică, prezența unei comunități evreiești mai vechi în țară, cointeresarea domniei în sporirea numărului de contribuabili. O parte din evreii antrenați în raporturile economice moldo-polone erau supuși străini, sudiți, constituind o categorie aparte, privilegiată, în viața social-economică a târgurilor și orașelor moldovenești.

În epoca fanariotă ponderea elementului evreiesc în viața economică a Țărilor Române a crescut prin participarea lui la prosperitatea generală. Negustorii evreii din Brody au monopolizat tot comerțul cu chihlimbar, prin intermediul lor anual se scoteau din Moldova 100000 de piei de iepuri, 100 de piei costau 50 de florini; astfel, suma totală se ridica la 50000 de florini. Inițiativa de a comercializa piei de iepuri revine în exclusivitate evreilor, deoarece până la ei aceste piei se aruncau.

Pentru perioada dintre noiembrie 1765 și martie 1766 sunt relevante datele oferite de catastihul vămilei din Movilău și al celor așezate pe vadurile Nistrului la Cremenciuc și Iarova, fiind reflectată diversitatea mărfurilor comercializate de evreii din Țara Moldovei și cei din Polonia (în special din Podolia). Negustorii Pihiv și Zelman au trecut prin vamă „6 roți pânză la Botoșani”; negustorul Bercu a achitat taxa vamală pentru sarea care tradițional se exporta în Polonia; evreul Iancu a trecut prin vamă anason. Printre articolele vămuite de evrei la Movilău, Iarova și Cremenciuc a predominat horilca. Totodată, o parte din evreii din Țara Moldovei și Polonia practicau contrabanda. Ei treceau prin 1741 horilca din Polonia la Căușeni, făceau contrabandă cu silitra monopolizată de turci. În primăvara anului 1761, grânicerii poloni au confiscat de la un evreu din Hotin care se întorcea de la Wrocław 3 puști și 11 perechi de pistoale [7, p. 66].

În concluzie, se constată că negustorii evrei au fost printre purtătorii principali ai comerțului moldo-polon, jucând un rol important în cadrul schimburilor economice interne și de tranzitare ale ambelor state. Negustorii evrei au practicat atât relațiile de schimb bilaterale, cât și comerțul de tranzit, contribuind la constituirea elementelor

incipiente ale burgheziei în Țara Moldovei și în Polonia. Cu toate că o parte din reprezentanții acestei etnii erau antrenați în tranzacțiile de contrabandă și în alte activități ilegale, atitudinea domniei față de negustorii evrei a fost în linii generale tolerantă și binevoitoare.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În urma cercetărilor finalizate privind relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, considerăm că în teză au fost îndeplinite scopul și obiectivele de cercetare, concluziile generale fiind următoarele:

1. Analiza nivelului de abordare în istoriografie a relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea converg în favoarea faptului că acesta s-a redus la expunerea contextului politic, economic și social în care se desfășurau aceste relații. În majoritatea lucrărilor dedicate istoriei economice este aplicată metoda descriptivă a diferitor ramuri ale economiei, lipsind o evaluare cantitativă a ritmurilor de creștere. În istoriografie nu sunt elucidați suficient factorii care au contribuit la creșterea sau descreșterea economiei în ansamblu.

2. Sursele istorice care reflectă multiple aspecte ale relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea cuprind hrsoavele domnești, actele gestionare, sâmile vistiriei Țării Moldovei și descrierile statistice ale principatului. Sursele narative includ istorisirile și notițele călătorilor străini aflați în țară în calitate de simpli călători, secretari, preceptori ai copiilor domnilor sau de angajați ai misiunilor diplomatice ale marilor puteri. Informațiile diverse, iar pe alocuri și contradictorii, pe care le oferă izvoarele istorice investigate, permit o cercetare complexă a problemei abordate în această lucrare, mai ales în baza analizei critice aplicate față de fiecare sursă istorică în parte.

3. Relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea au decurs într-un cadru de exercitare a influenței politice din partea celor patru Mari Puteri ale epocii: Imperiul Otoman, Imperiul Rus, Austria și Prusia. Politică promovată de Marile Puteri a exercitat un impact direct asupra dezvoltării domeniilor economic și social din Moldova și Polonia.

4. Menținerea și dezvoltarea raporturilor economice moldo-polone în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea a reprezentat o continuitate firească a legăturilor tradiționale medievale ale Țării Moldovei cu Polonia, cu Europa Centrală. Ca argument servește și faptul că economiile ambelor state erau complementare; astfel, Moldova furniza pe piețele polone produse agroalimentare și animaliere, Polonia exportând în principat produse meșteșugărești, iar din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și mărfuri manufacturiere.

5. Moldova era încadrată între economia-univers occidentală și economia-univers otomană, menținându-și o anumită diversificare a raporturilor economice externe. Evoluția economică și socială a Moldovei în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea a fost marcată de persistența ramurilor și practicilor tradiționale. Totodată, în unele domenii își fac prezența, cu un grad sporit de dificultate, elemente cu efecte modernizatoare, marcate de trăsături pre-capitaliste.

6. Practicarea agriculturii de către majoritatea populației Țării Moldovei includea câteva direcții principale: creșterea vitelor, cultivarea cerealelor, pomicultura și legumicultura. Metodele și tehnologiile principale erau tradiționale, dar, totodată, formele de administrare a terenurilor agricole erau supuse unor modificări importante, în special prin răspândirea sistemului de arendare a terenurilor arabile, viilor și pășunilor. Sistemul de arendă permitea practicarea unor inovații și contribuia la intensificarea relațiilor marfă-bani; astfel, produsele finale erau destinate comercializării atât pe piețele interne, cât și pe cele externe. Mult mai eficiente s-au dovedit a fi noile practici de arendare a viilor și pășunilor, deoarece în primul caz vinurile, iar în cel de-al doilea vitele îngrășate, erau destinate în special pentru a fi comercializate pe piețele externe. Sistemul de arendare a pășunilor era mai răspândit în zonele de munte și în apropierea nemijlocită a frontierei poloneze.

7. Centrele urbane au exercitat un rol important în dezvoltarea economică și socială a Moldovei, nefiind nici pe departe niște „simple centre de consumație”. Ridicarea multor așezări rurale la nivelul târgurilor a contribuit la înviorarea și dezvoltarea comerțului interior și de tranzitare al Moldovei, fenomen explicat în mare parte prin amplasarea geografică reușită și practicarea de către locuitori a meseriilor și comerțului. Faptul că în raza orașelor nu au fost înființate manufacturi importante nu demonstrează predilecția lor spre „consumație”, ci este o trăsătură specifică a sistemului economic existent, anume: întreprinderile manufacturiere erau amplasate în apropierea surselor de materie primă, forța de muncă ieftină era angajată din mediul rural, fiind diminuate și cheltuielile de transport.

8. Un element de noutate în viața economică și socială a Țării Moldovei a constituit-o înființarea unor ateliere noi de producție, în cadrul cărora procesul de muncă era organizat după majoritatea criteriilor caracteristice manufacturilor. Majoritatea manufacturilor au fost înființate de către domnie, marii boieri sau la porunca nemijlocită a sultanilor. Meșterii angajați erau de origine străină, în special polonezi sau austrieci, personalul inferior al angajaților era constituit din țărani scutelnici sau orășeni moldoveni. Activitatea manufacturilor în Moldova s-a dovedit a fi însă de scurtă durată, fapt ce poate fi explicat prin concurența acerbă a mărfurilor străine, prețurile la care erau mai reduse și prin dese schimbări la domnie, ceea ce nu asigura o continuitate a inițiativelor și inovațiilor în domeniul socioeconomic. Tagma persoanelor care manifestau spirit antreprenorial nu constituia o categorie socială propriu-zisă, iar viitoarea pătură burgheză era reprezentată de negustori, meseriași, intelectuali, funcționari, proprietari de manufacturi și de mici instalații industriale, cămătari, arendași de moșii și de cei ce exercitau profesii „libere”, precum și de un număr însemnat de alojeni înstăriți: armeni, evrei, greci.

9. În perioada enunțată statul polon a devenit ținta atacurilor din partea „celor trei pajuri negre”: Imperiul Rus, Austria și Prusia. Criza structurală era aprofundată de anarhia șleahței, decăderea economiei, fragilitatea instituției regale, interesele de clan ale magnaților, ideologia „sarmatismului” nobilimii, starea generală de anarhie și incertitudine politică. Criza politică din Polonia a fost agravată de trei împărțiri teritoriale (1772, 1792, 1795), în urma cărora statul polon a dispărut de pe harta

Europei. Marile Puteri au încălcat în mod flagrant principiul echilibrului de forțe european. Republica Nobiliară, având o armată ineficientă, a căzut pradă politicilor expansioniste ale Rusiei, Austriei și Prusiei. Încercarea de resuscitare a Poloniei prin realizarea unor reforme radicale de modernizare a fost conștientizată prea târziu de către rege, magnați și șleahță.

10. În Polonia, politicile de inovație și modernizare s-au manifestat după principiul social și teritorial, lipsind o concepție clară din partea statului. În economie, cu stăruințele regelui și ale magnaților, au fost fondate multiple manufacturi, însă activitatea noilor întreprinderi era marcată de numeroase reminiscențe feudale, printre care utilizarea pe larg a muncii țăranilor aserviți. Manufacturile poloneze au funcționat o perioadă mult mai îndelungată decât cele din Moldova, dat fiind că erau într-un număr incomparabil mai mare, procesul de producție era organizat pe baza unor principii mai moderne, dar și a unor tradiții mai vechi în domeniu.

11. Cadrul juridic al raporturilor economice moldo-polone a depins mai mult de conjunctura externă decât de situația internă din cele două state. Îngrădirea măsurilor monopolizatoare otomane după semnarea tratatului de la Kuciuk-Kainargi a fost favorabilă pentru economiile Țărilor Române, creând condiții prielnice pentru dezvoltarea comerțului exterior. Domnii, deși stingheriți enorm de mult de atribuțiile lor juridice, erau dispuși să contribuie la menținerea unor legături comerciale benefice cu partea polonă, fapt explicat prin profiturile nemijlocite ale domniei, dar și prin manipularea abilă cu interesele Porții, mai ales atunci când se puneau sarcini de aprovizionare a Constantinopolului cu anumite produse și mărfuri.

12. Starea generală a căilor de comunicație terestre în Moldova și în Polonia permitea în linii generale desfășurarea schimburilor comerciale. Progresele în domeniu erau nesemnificative, iar o îmbunătățire a stării drumurilor era atestată doar în orașe și în regiunile limitrofe. În Moldova și în Polonia modificările în geografia căilor de comunicație terestre au fost condiționate de necesitatea de a asigura în continuare importul și exportul de mărfuri și produse.

13. Țara Moldovei exporta în Polonia produse agroanimaliere și alimentare, în special vite, boi și vaci, cai, oi. Printre alte articole de export figurează peștele, icrele de pește, sarea, lemnul, vinurile, ceara, fructele uscate, nucile, pielicelele prelucrate de iepuri, vulpi. Dintre produsele chimice, fabricate în Moldova, cel mai des este amintită potasa caustică și silitra, care, deși era prohibită de Poartă, este amintită în multe acte ale epocii. Moldova importa din Polonia produse meșteșugărești și manufacturiere. Mărfurile polone erau căutate în principat datorită prețurilor mai reduse la ele comparativ cu la cele occidentale. Din Polonia se importau postavuri de diferite categorii; obiecte din metal – clopote, săbii, cuțite, pistoale, puști, tunuri; veselă, mobilier, componenți chimici necesari la fabricarea sticlei, haine confecționate din blănuri, încălțăminte din piele, făină de grâu și secară. În anii neroditori sau marcați de secetă și cataclisme, domnii Țării Moldovei procurau prin intermediul unor negustori sau dregători din țară grâu și animale, în special oi pentru îndestularea cerințelor crescânde ale Porții.

14. Relațiile comerciale moldo-polone în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea au cunoscut și perioade mai tensionate, cauzate atât de circumstanțele politice ale epocii, cât și de interesele economice ale ambelor părți. În acest sens au fost atestate câteva conflicte la frontieră, iar prohibirea horilcii în principat a generat în conflict comercial. „Litigiul horilcii” s-a desfășurat în condițiile politicilor protecționiste promovate de domnie, aceasta având și grijă de prezența în țară a unor brațe de muncă sănătoase. Poarta, prin aceste restricții, era preocupată de aprovizionarea capitalei imperiale cu cantitatea necesară de grâne. În rezultat, un banal litigiu comercial s-a transformat în obiect de discuții diplomatice desfășurate la Viena, Paris și Moscova. Conflictul în sine nu a diminuat cu mult raporturile economice moldo-polone, deoarece principatul dispunea de producție de alcool proprie, iar importul horilcii a continuat prin contrabandă.

15. Negustorii antrenați în relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia reprezentau o pătură foarte pestriță din punct de vedere etnic, fiind alcătuită din moldoveni, armeni, evrei, greci, ruteni etc. În cazul negustorilor moldoveni, din punct de vedere numeric ei nu constituiau majoritatea, fiind depășiți de evrei. Negustorii moldoveni erau uniți în bresle profesionale, activau în conformitate cu statutele existente, bucurându-se de bunăvoința domnilor, de scutiri, drepturi și privilegii. Este de accentuat faptul că purtători ai comerțului moldo-polon, de rând cu negustorii moldoveni, erau toți pământeni, în special locuitorii din regiunea limitrofă frontierei, care mergeau periodic pe malul polon să-și vândă produsele sau să-și procure marfă. Armenii au avut un rol important în cadrul relațiilor comerciale moldo-polone din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, contribuind la procesul de constituire a elementelor burgheze. Ei exportau în Polonia în special vite și caii, rezultați în urma organizării crescătoriilor de cai în spațiul pruto-nistrean. Fluctuațiile dramatice de ordin politic ale epocii nu au putut împiedica schimburile comerciale moldo-polone realizate de negustorii armeni de pe ambele maluri ale Nistrului. De altfel, și comunitatea evreiască a jucat un rol important în comerțul dintre Țara Moldovei și Polonia. Stabiliți cu traiul din timpuri mai îndepărtate sau ceva mai apropiate în spațiile moldav și polon, negustorii evrei au manifestat spirit întreprinzător atât în domeniul practicării meseriilor, cât și a comerțului interior și exterior. Negustorii evrei au practicat atât relațiile de schimb bilaterale, cât și comerțul de tranzit, contribuind la constituirea elementelor incipiente ale burgheziei în Țara Moldovei.

Problema științifică soluționată constă în cercetarea în complexitate a problemei privind relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, având la bază abordarea istorică propriu-zisă, complementată cu informații din domenii conexe istoriei prin aplicarea metodologiei interdisciplinarității și pluridisciplinarității.

Recomandări expuse în baza tezei și a concluziilor generale:

1. Continuarea investigațiilor științifice prin extinderea limitelor cronologice, a cadrului geografic, a abordărilor problematice, inclusiv prin sistematizarea informațiilor din domenii conexe istoriei, aplicarea metodologiei istoriei comparate;

2. Diversificarea preocupărilor științifice pentru elucidarea aspectelor contradictorii în plan istoriografic prin punerea în valoare a noi surse istorice, păstrate în arhivele din Ucraina și Polonia;

3. Cercetarea unor teme complementare ale problemei privind relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea în baza abordărilor numismatice, metrologice, prosopografice, onomastice, epidemiologice, a climatologiei și meteorologiei istorice etc.

BIBLIOGRAFIE

1. ANGELESCU, I.N. *Evoluția economică a Țărilor Românești. Economia Familială și Agrară. Economia Orașenească*. Vol. I. București: Tipografia profesională Dim. C. Ionescu, 1916. 139 p.
2. *Arhivele Naționale ale României. Iași. Fond documente*. Pachet XXV, doc. 21 (orig. rom.); Pachet 102, doc. 30; Pachet 105, doc. 51; Pachet 320, doc. 27; Pachet 320, doc. 28; Pachet 320, doc. 53; Pachet 359, doc. 72; Pachet 360, doc. 57; Pachet 403, doc. 13; Pachet 406, doc. 37; Pachet 416, doc. 62; Pachet 417, doc. 232; Pachet 422, doc. 27; Pachet 422, doc. 39; Pachet 424, doc. 43; Pachet 425, doc. 150; Pachet 436, doc. 141; Pachet 437, doc. 122; Pachet 791, fila 240-240v; Pachet 793, doc. 5. Original; Pachet 793, doc. 6. Original; Pachet 905, doc. 1.
3. AURELIANU, P.S. *Schițe asupra stării economice a României în secolul al XVIII-lea*. București: Tiparul Academiei Române, 1882. 159 p.
4. BOGDAN, N.A. *Din trecutul comerțului moldovenesc și mai ales a celui ieșean*. Iași: Institutul Modern de Arte Grafice V. Ștefăniu & D. Ștaierman, 1925. 196 p. + 1 planșă.
5. BOICU, L. Încercări de navigabilizare a râurilor moldovenești în prima jumătate a secolului al XIX-lea. În: BOICU, L. *Scrieri istorice alese*. Iași: Casa Editorială Demiurg, 2011, pp. 57-76. ISBN 978-973-152-226-5.
6. CAPROȘU, I. *Documente privitoare la istoria orașului Iași. Acte interne (1771-1780)*. Vol. VII. Iași: Dosofoței, 2005. 852 p. ISBN 973-8108-40-3.
7. CIESIELSKI, T. Granica polsko-moldavska w czasach saskish. Przebieg I ochrona granicy przez stronę polską. În: *Polska i Rumunia. Wspólnie – obok – blisko. / Polonia și România. Împreună – alături – aproape*. Suceava, 2015, s. 55-68. ISBN 978-973-0-19878-2.
8. CIOBANU, V. Aspecte ale relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în secolul al XVIII-lea. În: *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”*, Iași, 1971, tom. VIII, pp. 119-144.
9. CONDURACHI, J.D. *Câteva cuvinte asupra condiției juridice a străinilor în Moldova și Țara Românească până la Regulamentul Organic*. București: Cultura, 1918. 115 p.
10. DIACONESCU, E. *Vechi drumuri moldovenești*. Iași: Institutul de Arte Grafice „Bravo”, 1939. 99 p. + hartă.
11. DOBOȘ-BOCA, V. *Târgoveții Siretului din anul 1787*. Cernăuți: Glasul Bucovinei, 1938. 46 p.
12. DRAGNEV, D. Organizarea sistemului vamal în Țara Moldovei în sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea (rețeaua de vămi, activitatea vameșilor și paza frontierelor). În: DRAGNEV, D. *Istorie și civilizație medievală și modernă timpurie în Țările Române. Studii și materiale*. Chișinău: Cartdidact-Civitas, 2012, pp. 359-375. ISBN 978-9975-9847-1-3.
13. DUZINCHEVICI, Gh. Contribuții la istoria legăturilor comerciale româno-polone în secolul al XVIII-lea. În: *Revista Istorică*, Anul XXI, nr. 7-9 (iulie-septembrie). Vălenii de Munte: Tipografia „Datina Românească”, 1935, pp. 225-239.
14. *Dziela Tadeusza Czackiego zebrane i wydane przez Hr. Edwarda Raczyńskiego*. Tom III. Poznan: w Drukarni J. Łukaszewicza, 1845. 567 s.

15. DZIUBIŃSKI, A. *Na szlakach Orientu. Handel między Polską a Imperium Osmańskim w XVI-XVIII wieku*. Wrocław: „Leopoldinum”, 1997. 320 s. ISBN 838-522-068-2.
16. GHIBĂNESCU, Gh. Catastihul vămilor Moldovei (1765). În: *Ioan Neculce. Buletinul Muzeului Municipal Iași*, Iași, 1922, Anul I, fasc. II, pp. 193-239.
17. GIURESCU, C.C. *Contribuțiuni la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române până la 1848*. București: Editura Științifică, 1972. 296 p.
18. GIURESCU, C.C. *Contribuțiuni la istoria științei și tehnicii românești în secolele XV-începutul secolului XIX*. București: Editura Științifică, 1973. 266 p. + 22 p. il.
19. HAȘDEU, B.P. Armenii în România (Partea I). În: *Columna lui Traian*, 1870, Anul I, nr. 30, p. 3.
20. HOLBAN, T. *Contribuții la istoria comerțului românesc în secolul al XVIII-lea*. Extras din revista „Economia română”, nr. 4-5 (septembrie-octombrie), 1942, București: Monitorul Oficial, 1942. 10 p.
21. IORGA, N. *Istoria comerțului românesc. Epoca mai nouă*. București: Tiparul Românesc, 1925. 210 p.
22. KOCHANOWICZ, J. *Economia poloneză și evoluția dependenței*. În: Daniel Chirot (coord.), *Originile înăpoterii în Europa de Est. Economie și politică din evul mediu până la începutul secolului al XX-lea*. București: Corint, 2004, pp. 117-164. ISBN 973-653-605-X.
23. LĂZĂRESCU, D.A. *Imaginea României prin călători (1716-1789)*. Vol. I. București: Sport-Turism, 1985. 335 p.
24. LUCA, C. (ed.). *Negustorimea în Țările Române, între Societas Mercatorum și individualitatea mercantilă în secolele XVI-XVIII*. Galați: Galați University Press, 2009. 299 p. ISBN 978-606-8008-44-8.
25. MIHORDEA, V. Raporturile lui Ioan-Vodă Callimachi cu Poloniei (1758-1761). În: *Revista Istorică*, anul XXIII, (oct.-dec.), nr. 10-12, Vălenii de Munte: „Datina Românească”, 1937, pp. 353-371.
26. MURARIU, I. Organizarea negustorilor și comerțului intern al Moldovei între anii 1774 și 1832. În: *Memoria Antiquitatis. Acta Musei Petrodavensis. Revista Muzeului de Istorie, Piatra-Neamț*, 1985, vol. IX-XI (1977-1979), pp. 539-542.
27. MURGESCU, B. *Țările Române între Imperiul Otoman și Europa Creștină*. Iași: Polirom, 2012. 368 p. ISBN print 978-973-46-2453-9; ISBN ePUB 978-973-46-2565-9; ISBN PDF 978-973-46-2566-6.
28. PANAITESCU, P.P. *Călători poloni în țările române*. București: Cultura Națională, 1930. 273 p.
29. POPOVICI, L.C. O statistică a Armenilor din Țerile Române la 1809. În: *Arhivele Basarabiei. Revistă de istorie și geografie a Moldovei dintre Prut și Nistru*. Sub conducerea d-lor T. G. Bulat și C. N. Tomescu, Chișinău, 1930, pp. 295-296.
30. RUTKOWSKI, J. *Histoire économique de la Pologne avant les partages*. Paris: Librairie ancienne Honoré Champion, 1927. 268 p.
31. *Specyfikacja wisznych zkraiui Polskiego pro Elito na Woloszczyzne Produktow y Towarow Polskich z Regestrow Cylnych Kumor, Mohilow, Cekinuwka y Raszkow z Lat 3-h to iest 1784-85 y 1786 wyciągnięta*. În: *Biblioteka Książąt Czartoryskich (Biblioteca Prinților Czartoryski)*, Krakow, ms. 1176, f. 459-460 (*Catalogus codicum mani scriptorum Musei Principum Czartoryski Cracoviensis*, Vol. II, Oprac. S. Kutrzeba, sygn. 918 - 1681. Kraków 1908 - 1913. F. (Ms) Sygn. 1176, p. 459) [citat 14.09.2018]. Disponibil: <http://mnk.pl/oddzial/biblioteka-ksiazat-czartoryskich/bazy-danych-i-katalogi>
32. URECHIA, V.A. *Istoria românilor. Seria 1774-1786*. Tom. I. București: Lito-tipografia Carol Göbl, 1891. 613 p.
33. XENOPOL, A.D. *Războaiele dintre ruși și turci și înrăurirea lor asupra Țărilor Române*. Pref. de Apostol Stan. Îngrij. de ed. și note de Elisabeta Simion. București: Albatros, 1997. XVIII. 406 p.
34. ZANE, Gh. *Economia de schimb în Principatele Române*. Ediția II, îngrijită de Gheorghe Luțac. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010. 346 p.
35. *История народного хозяйства Молдавской ССР (С древнейших времён до 1812 г.)*. Кишинэу: Штиинца, 1976. 435с.

36. МАЧАРАДЗЕ, В. Грузинский путешественник XVIII века Иона Гедеванишвили о Молдове и Валахии. В: *Revue des études sud-est européennes*. Tome XVIII, nr. 3, Bucarest, 1970, pp. 434-459.

LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI TEZEI LA TEMA CERCETATĂ

a) Articole în diferite reviste științifice

1. ARAPU, V. Unele aspecte privind căile de comunicație în Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În: *Analele științifice ale USM. Seria „Științe socio-umane”*, Chișinău: Secția Poligrafie Operativă a USM, 1999, pp. 248-252. ISBN 9975-917-21-6.
2. ARAPU, V. Contribuția negustorilor armeni la evoluția raporturilor economice dintre Țara Moldovei și Rzeczpospolita Polska în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În: *Pontes. Review of South – East European Studies*, 2004, nr. 1. Chișinău: CEP USM, 2004, pp. 64-70. ISSN 1812-333.
3. ARAPU, V. Comunitatea evreiască și raporturile economice dintre Țara Moldovei și Polonia (a doua jum. a sec. XVIII). În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria „Științe umanistice”*, nr. 4 (44). Chișinău: CEP USM, 2011, pp. 25-36. ISSN 1811-2668.
4. АРАПУ, В. О роли армянских купцов в развитии торговых отношений между Молдавским княжеством и Речью Посполитой во второй половине XVIII века. В: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria „Științe umanistice”*, № 4 (44). Chișinău: CEP USM, 2011, pp. 37-45. ISSN 1811-2668.
5. ARAPU, V. Comunitatea armenescă și arendășia proprietăților funciare în Țara Moldovei (a doua jumătate a sec. XVIII- începutul sec. XIX). În: *Tyragetia. Istorie, Muzeologie. Serie nouă*, vol. VI (XXI), nr. 2. Chișinău, 2012, pp. 109-120. ISSN 1857-0240.
6. ARAPU, V. Impactul crizei politico-militare asupra economiei Poloniei (a doua jum. a sec. XVIII). În: *Promemoria. Revista Institutului de Istorie Socială*, vol. IV, nr. 5-6. Chișinău: CEP USM, 2013, pp. 52-73. ISSN 1857-3843.
7. АРАПУ, В. О роли армянских купцов в развитии торговых отношений между Молдавским княжеством (Țara Moldovei) и Речью Посполитой во второй половине XVIII века. В: *Pontes. Review of South East European Studies*. Vol. 8. Chișinău: CEP USM, 2013, c. 181-196. ISSN 1812-333.
8. ARAPU, V. Dimensiunile economică și socială ale procesului de modernizare a Țării Moldovei în a doua jumătate a sec. XVIII. În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe umanistice: Istorie, Filosofie, Filologie*, 2015, nr. 4(84). Chișinău: CEP USM, 2015, pp. 43-60. ISSN 1811-2668.
9. ARAPU, V. Componenta conflictuală a raporturilor economice dintre Țara Moldovei și Polonia (a doua jumătate a secolului XVIII). În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe umanistice: Istorie, Filosofie, Filologie*, 2016, nr. 10(100). Chișinău: CEP USM, 2016, pp. 83-90. ISSN 1811-2668.
10. ARAPU, V. Problema relațiilor comerciale dintre Țara Moldovei și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea reflectată în izvoarele istorice ale epocii. În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe umanistice: Istorie, Filosofie, Filologie*, 2017, nr. 10(110). Chișinău: CEP USM, 2017, pp. 126-34. ISSN 1811-2668.

d) Articole în culegeri științifice

1. ARAPU, V. Unele aspecte ale relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În: *Omagiu lui Vladimir Potlog și Constantin Drachenberg la 70 de ani*. Chișinău: Cartdidact, 1997, pp. 158-163. ISBN 9975-940-08-0.
2. ARAPU, V. Relațiile comerciale dintre Moldova și Rzeczpospolita în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Considerații generale. În: *Romanitate și românitățe la nord de Balcani (Materialele Simpozionului Internațional din 7-8 aprilie 2000)*. Chișinău: Cartdidact, 2000, pp. 89-90. ISBN 9975-940-31-5.

3. ARAPU, V. Contribuția negustorilor evrei la raporturile economice dintre Țara Moldovei și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (Preliminarii generale). În: *In memoriam Professoris Mihail Muntean*. Chișinău: Cartdidact, 2003, pp. 40-48. ISBN 9975-940-52-8.

4. ARAPU, V. Cadrul juridic al raporturilor economice moldo-polone în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (Preliminarii generale). În: *Studia In Honorem Pavel Cocârlă. Studii de istorie medie și modernă*. Chișinău: Cartdidact, 2006, pp. 101-110. ISBN 978-9975-940-00-9.

5. ARAPU, V. Banii – mijloc de răspândire a bolilor infecțioase și a epidemiilor. În: *Conspecte numismatice*, vol. II. Chișinău: CEP USM, 2012, pp. 30-33. ISBN 978-9975-71-306-1.

6. ARAPU, V. Organizarea internă a negustorilor pământeni și ponderea lor în cadrul comerțului dintre Țara Moldovei și Polonia (a doua jum. a sec. XVIII). În: *In Memoriam Gheorghe Buzatu (1939-2013)*. Iași: TipoMoldova, 2014, pp. 131-143. ISBN 978-606-676-592-3.

7. ARAPU, V. Unitățile monetare utilizate în cadrul comerțului dintre Țara Moldovei și Polonia (a doua jumătate a sec. XVIII). În: *Conspecte numismatice* (Chișinău), 2014, vol. IV, pp. 23-27. ISBN 978-9975-71-584-3.

8. ARAPU, V. Prețurile la care se vindeau unele produse și mărfuri în cadrul comerțului dintre Țara Moldovei și Polonia (a doua jum. a sec. XVIII). În: *Conspecte numismatice* (Chișinău), 2017, vol. VII, pp. 36-43. ISBN 978-9975-3180-2-0.

9. ARAPU, V. Drumuri, itinerarii comerciale și vămi în comerțul Țării Moldovei cu Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În: S.M. COLESNIUC (coordonator). *Marea Unire de la Marea Neagră. Volum omagial dedicat Centenarului Marii Uniri a Românilor și împlinirii a 140 de ani de la Unirea Dobrogei cu România*. Vol. I. Constanța: Celebris, 2018, pp. 201-214. ISBN 978-606-8849-60-7.

c) Materiale / teze la forurile științifice

1. ARAPU, V. Relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Aspecte istoriografice. În: *Conferința corpului didactico - științific „Bilanțul activității științifice a USM pe anii 1996/1997. Rezultatele comunicărilor*. Chișinău: Secția Poligrafie Operativă a USM, 1998, p. 178.

2. ARAPU, V. Despre rolul exercitat de negustorii armeni în cadrul raporturilor economice dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (Considerații generale). În: *Conferința corpului didactico - științific „Bilanțul activității științifice a USM pe anii 1998/1999”, Rezumatele comunicărilor. Științe socio-umane*. Chișinău: Centrul Editorial al USM, 2000, pp. 264-265. ISBN 9975-917-56-9.

3. ARAPU, V. Principalele unități monetare utilizate în cadrul comerțului Moldovei cu Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În: *Conferința corpului didactico - științific „Bilanțul activității științifice a USM pe anii 2002-2003”. Rezumatele comunicărilor. Științe socioumanistice*. Chișinău: Centrul Editorial al USM, 2003, pp. 159-160. ISBN 9975-70-269-4.

4. ARAPU, V. Litigiul horilcii în raporturile economice moldo-polone (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea). În: *Conferința științifică internațională cu genericul „Învățământul superior și cercetarea – piloni ai societății bazate pe cunoaștere”. Rezumatele comunicărilor. Științe socioumanistice*. Vol. II. Chișinău: CEP USM, 2006, pp. 21-22. ISBN 978-9975-70-668-1.

5. ARAPU, V. Arendășia proprietăților funciare de către negustorii armeni în Țara Moldovei (a doua jum. a sec. XVIII - încep. sec. XIX). În: *Conferința științifică „Proprietatea funciară în Basarabia: tradiție, organizare și reglementare*, 17-18 mai 2011. Chișinău: „Bons Offices” SRL, 2011, pp. 11-14. ISBN 978-9975-80-463-9.

6. ARAPU, V., MIDRIGAN-ARAPU A. Bolile și epidemiile – impedimente ale comerțului moldo-polon în a doua jum. a sec. XVIII. În: *Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare. Conferința științifică cu participare internațională consacrată aniversării a 65 de ani a USM. Rezumatele comunicărilor. Științe umanistice*, 21-22 septembrie 2011. Chișinău: CEP USM, 2011, pp. 24-27. ISBN 978-9975-71-136-4.

7. ARAPU, V. Despre rolul negustorilor pământeni la dezvoltarea comerțului moldo-polon în a doua jumătate a sec. XVIII. În: *Interferențe universitare – integrare prin cercetare și inovare. Conferință științifică cu participare internațională*, 25-26 septembrie 2012. Chișinău: CEP USM, 2012, pp. 13-15. ISBN 978-9975-71-270-5.
8. ARAPU, V. Coloniile amenești din Țara Moldovei și Polonia în perioada partajelor teritoriale. În: *Integrare prin cercetare și inovare. Conferință științifică*, 26-28 septembrie 2013. *Rezumatel comunicărilor. Științe umanistice*. Chișinău: CEP USM, 2013, pp. 39-41. ISBN 978-9975-71-416-7.
9. ARAPU, V. Importurile de mărfuri și produse poloneze în Țara Moldovei (a doua jumătate a sec. XVIII). În: *Integrarea prin cercetare și inovare. Conferință științifică națională cu participare internațională. Rezumate ale comunicărilor. Științe socioumanistice*, 10-11 noiembrie 2014. Chișinău: CEP USM, 2014, pp. 9-11. ISBN 978-9975-71-568-3.
10. ARAPU, V. Flagelul corupției în Țara Moldovei după relatările lui Jean Louis Carra (1742-1793). În: *Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie*. Ediția II, 24 aprilie 2015. Chișinău: CEP USM, 2015, p. 40. ISBN 978-9975-71-649-9.
11. ARAPU V. The Export of Salt from Moldavia to Poland (the Second Half of 18th Century – Beginning of 19th Century). În: *First International Congress on the Anthropology of Salt*. 20-24 August 2015 „Al. I. Cuza” University of Iași, Iași, România, Programme and Abstracts. Edited by Ștefan Caliniuc, Mihaela Asăndulesei, Rixana-Gabriela Curcă, Marius-Tiberiu Alexianu. Iași: Editura UAIC, 2015, p. 102. ISBN 978-606-714-221-1.
12. АРАПУ, В. Торговый спор между Молдавским княжеством и Речью Посполитой из-за запрета на импорт польской горилки (вторая половина XVIII в.). В: *Дев'ята міжнародна наукова конференція: „Історія торгівлі, податків та мита”, Тези доповідей*, 29-30 жовтня 2015 р. Дніпропетровськ, Київ, 2015, с. 50-52. ISBN 978-966-02-7729-8.
13. АРАПУ, В. Роль армянских купцов в торговле между Молдавским княжеством и Речью Посполитой (вторая половина XVIII века). В: *X міжнародна наукова конференція: „Історія торгівлі, податків та мита*, 27-28 жовтня 2016 р. *Тези доповідей*. Дніпро, Київ 2016, с. 38-40. ISBN 978-966-02-8026-7.
14. АРАПУ, В. Некоторые аспекты предпринимательской деятельности армян Молдавского княжества и Речи Посполитой (вторая половина XVIII века). В: *XI міжнародна наукова конференція: „Історія торгівлі, податків та мита”, 26-27 жовтня 2017 р. Тези доповідей*. Дніпро, Київ, 2017, с. 55-57. ISBN 978-966-02-8335-0.
15. ARAPU, V. Impactul calamităților naturale și al epidemiilor asupra relațiilor comerciale dintre Țara Moldovei și Polonia (a doua jum. a sec. XVIII). În: *Sesiunea Științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie. Ediția V, 28 aprilie 2018: Program. Rezumatel comunicărilor*. Chișinău: CEP USM, 2018, p. 39. ISBN 978-9975-71-901-8.

ADNOTARE

Autor: Arapu Valentin. *Relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, teză de doctor în istorie, Chișinău, 2019.

Structura: Introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 572 titluri, anexa, 171 pagini de text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 33 de lucrări științifice.

Cuvintele-cheie: Moldova, Polonia, relații comerciale, raporturi economice, comerț, negustori, mărfuri, import, export, căi de comunicație terestre, vămi.

Scopul lucrării constă în cercetarea relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Obiectivele lucrării rezidă în: fundamentarea principiilor, determinarea esenței și a obiectivelor de bază ale problemei privind relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea; elucidarea gradului de abordare a acestei probleme în istoriografie și în sursele istorice; evidențierea contextului politic, social și economic în care se desfășurau relațiile comerciale dintre aceste două state; cercetarea în complexitate a relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea; elucidarea cadrului juridic al raporturilor economice moldo-polone; identificarea drumurilor, itinerariilor comerciale și a vămilor; cercetarea componentelor importurilor și exporturilor pe categorii de produse și mărfuri; reflectarea litigiilor în cadrul relațiilor comerciale moldo-polone; generalizarea rolului negustorilor în extinderea relațiilor comerciale moldo-polone în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea; analiza organizării interne și a rolului negustorilor pământeni în comerțul moldo-polon; determinarea rolului comunității armenilor în comerțul moldo-polon; elucidarea rolului și a ponderii negustorilor evrei în raporturile economice moldo-polone; stabilirea ponderii relațiilor comerciale moldo-polone în cadrul comerțului exterior al Moldovei și al Poloniei, precum și în cadrul economiei-univers europene.

Noutatea și originalitatea științifică constă în analiza complexă a problemei privind relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în baza investigării surselor inedite de arhivă și a celor publicate pentru a evidenția valoarea științifică și istoriografică a temei în ansamblu, inclusiv aspectele ei contradictorii sau necercetate până acum.

Problema științifică soluționată consistă în fundamentarea multidimensională a relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea prin evidențierea trăsăturilor conceptuale ale comerțului bilateral, fapt ce a determinat abordarea în complexitate a raporturilor economice dintre aceste două state în contextul economiei-univers europene. Valorificarea rezultatelor obținute permite racordarea problemei investigate la imperatiile științifice actuale.

Semnificația teoretică a lucrării își găsește exprimare în faptul că sunt tratate noi perspective în cercetarea istoriei relațiilor comerciale ale Țării Moldovei, dar și ale Țărilor Române în ansamblu, cu Polonia prin extinderea limitelor cronologice și diversificarea problematicii abordate.

Valoarea aplicativă a lucrării rezidă în abordarea și cercetarea unei probleme importante în plan istoric cu invocarea de informații relevante din domenii conexe istoriei: economie, geoistorie, demografie, numismatică, relații internaționale și diplomație, istoria dreptului internațional, epidemiologie. Rezultatele investigației pot servi în mod practic la elaborarea unor cursuri universitare, cursuri și seminare speciale, axate atât pe tema raporturilor moldo-polone în general, cât și pe problema ce vizează relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Pe dimensiunea didactică și științifică, rezultatele obținute pot fi aplicate în procesul instructiv-educativ al studenților, masteranzilor, doctoranzilor, fiind utile și la elaborarea lucrărilor de sinteză în problema relațiilor economice, în special, și a istoriei moderne a Moldovei și a Poloniei, în general.

Implementarea rezultatelor științifice a fost realizată prin participarea cu rapoarte și comunicări la conferințe, seminare și simpozioane științifice naționale și internaționale, finalizate cu circa 33 de publicații științifice (16 articole și 17 teze și rezumate).

Аннотация

Автор: Арапу Валентин. *Торговые отношения между Молдовой и Польшей во второй половине XVIII века*, докторская диссертация по истории, Кишинэу 2019.

Структура: Введение, четыре главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 572 названий, приложение, 171 страниц основного текста. Полученные результаты опубликованы в 33 научных работах.

Ключевые слова: Молдова, Польша, торговые отношения, экономические отношения, торговля, купцы, товары, импорт, экспорт, наземные пути сообщения, таможи.

Целью работы является исследование торговых отношений между Молдовой и Польшей во второй половине XVIII века.

Задачи работы заключаются в: обосновании принципов, определении сущности и основных определяющих вопроса торговых отношений между Молдовой и Польшей во второй половине XVIII века; выявлении степени освещения данного вопроса в историографии и в исторических источниках; выделении политического, социального и экономического контекста Молдовы и Польши во второй половине XVIII века; комплексном исследовании торговых отношений между Молдовой и Польшей во второй половине XVIII века; описании юридического поля молдавско-польских торговых отношений; определении дорог, торговых путей и таможен; изучении составляющих импорта и экспорта согласно категориям продуктов и товаров; освещении споров в молдавско-польских экономических отношениях; обобщении роли купцов в расширении молдавско-польских торговых отношений во второй половине XVIII века; анализе внутренней организации и роли молдавских купцов в молдавско-польской торговле; определении роли армянской общины в молдавско-польской торговле; освещении роли и значимости еврейских купцов в молдавско-польских экономических отношениях; определении места молдавско-польских торговых отношений в составе общей внешней торговли Молдовы и Польши, в том числе европейской мир-экономики.

Новизна и научная оригинальность состоят в комплексном анализе вопроса торговых отношений между Молдовой и Польшей во второй половине XVIII века, основываясь на изучении архивных и опубликованных источников для придания научной и историографической значимости теме в целом, включая её противоречивые или не изученные до сих пор аспекты.

Главная, решаемая научная проблема состоит в многостороннем обосновании торговых отношений между Молдовой и Польшей во второй половине XVIII века, посредством выявления концептуальных черт двухсторонней торговли, предопределив тем самым комплексное освещение экономических отношений между этими двумя государствами в контексте европейской мир-экономики. Освоение полученных результатов позволяет сопоставить изучаемую проблему с современными научными требованиями.

Теоретическое значение работы выражается в том что определены новые перспективы в исследовании торговых отношений Молдовы, а также румынских княжеств в целом, с Польшей путём расширения хронологических рамок и разнообразив изучаемые вопросы.

Практическая значимость работы заключается в постановке и исследовании важного в историческом плане вопроса, с применением наглядных данных из смежных с историей наук: экономики, исторической географии, демографии, нумизматики, международных отношений и дипломатии, истории международного права, эпидемиологии. На практике, результаты исследования могут быть использованы при разработке университетских курсов, спецкурсов и семинаров по теме молдавско-польских отношений в целом и по вопросу торговых отношений между Молдовой и Польшей во второй половине XVIII века в отдельности. В дидактической и научной плоскостях, полученные результаты будут применены в учебно-воспитательном процессе студентов, магистров и аспирантов, а также могут стать подспорьем при разработке обобщающих работ по вопросу экономических отношений в частности и по новой истории Молдовы и Польши в целом.

Применение научных результатов осуществлялось посредством участия с сообщениями и научными докладами на национальных и международных конференциях, семинарах и симпозиумах, в результате которых были изданы 33 научных публикаций (16 статей и 17 тезисов и резюмированных очерков).

ANNOTATION

Author: Arapu Valentin. *Trade relations between Moldova and Poland in the second half of the 18th century*, doctoral thesis in history, Chişinău, 2019.

Structure: Introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 572 titles, annex, 171 basic text pages. The results obtained are published in 33 scientific papers.

Key words: Moldova, Poland, trade relations, economic relations, commerce, merchants, commodities, import, export, ways of communication, customs.

The aim of the paper is to research the trade relations between Moldova and Poland in the second half of the 18th century.

The objectives of the paper are to: substantiate the principles, determine the essence and the basic objectives of the problems of trade relations between Moldova and Poland in the second half of the eighteenth century; to elucidate the degree of reflection of the Moldo-Polish trade relations problem in historiography and historical sources; highlighting the political, social and economic context of Moldova and Poland in the second half of the eighteenth century; Complex research of the trade relations between Moldova and Poland in the second half of the eighteenth century; elucidating the legal framework of the Moldovan-Polish economic relations; identifying roads, business itineraries and customs; research of import and export components by product and commodity categories; the reflection of litigations in the Moldovan-Polish economic relations; generalizing the role of merchants in expanding Moldovan-Polish trade relations in the second half of the 18th century; analysis of the internal organization and the role of the landowners in the Moldovan-Polish trade; determining the role of the Armenian community in Moldovan-Polish trade; elucidating the role and share of Jewish merchants in the Moldovan-Polish economic relations; establishing the place of Moldovan-Polish trade relations in the general foreign trade of Moldova and Poland as well as the European universe economy.

The novelty and scientific originality consists in the complex analysis of the trade relations between Moldova and Poland in the second half of the 18th century, based on the investigation of the archive sources and the published ones to give scientific and historiographical value to the whole, they contradictory or unknown so far.

The solved scientific problem consists in the multidimensional consolidation of the trade relations between the Moldova and Poland in the second half of the 18th century by highlighting the conceptual features of bilateral trade which determined the approach in the complexity of the economic ratio between these two states in the context of the European universe economy. The use of the obtained results allows the investigated problem to be linked to the current scientific imperatives.

The theoretical significance of the work embraces new perspectives in the research of the history of the trade relations of the country of Moldova, of the Romanian countries as a whole, with Poland by extending the chronological limits and the diversification of the issues addressed.

The applicative value of the paper lies in the approach and research of an important historical issue with the invocation of relevant information from history-related fields: economics, geo-history, demography, numismatics, international relations and diplomacy, history of international law, epidemiology. The results of the investigation can practically serve the preparation of special courses, courses and seminars focused on both the Moldovan-Polish relations in general and on the trade relations between Moldova and Poland in the second half of the eighteenth century. Based on the didactic and scientific dimension, the results obtained will find application in the educational-educational process for students, master students and doctoral students, as well as elaboration of the synthesis work on the economic relations in particular and the modern history of Moldova and Poland in general.

The implementation of the scientific results was accomplished by participating with reports and communications at national and international scientific conferences, seminars and symposia, finalized with about 33 scientific publications (16 articles and 17 theses and abstracts).

ARAPU VALENTIN

**RELAȚIILE COMERCIALE DINTRE MOLDOVA
ȘI POLONIA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI
AL XVIII-LEA**

**611.02 - ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)
Rezumatul tezei de doctor în istorie**

Aprobat spre tipar: 22.07.2019 Hârtie offset. Tipar offset. Coli de tipar: 2	Formatul hârtiei 60x84 1/16 Tiraj: 50 ex. Comanda nr. 66/19
---	--

**Centrul Editorial-Poligrafic al USM
Str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009**